

papers

empordanesos

Suplement Literari i Cultural

ANY II (Segona Època)/NUM. 21 SETEMBRE 1985/SUPLEMENT HORA NOVA 430/Figueres (Alt Empordà)

• Coordinació i edició a cura de Rafael Pascuet

Nihil Obstat.— «Estimats germans», l'esperat llibre de Josep Valls i Grau (1), ja és a les llibreries després d'una insòlita aventura editorial que convertí el seu autor en l'involuntari protagonista de la passada Diada del Llibre en terres gironines i acabà per donar al llibre l'aura d'una equívoca clandestinitat. Com es recordarà, una defectuosa primera edició fou autosegrestada per la pròpia editorial immediatament després de posar-la a la venda, decisió darrera la qual hom cregué veure la mà —encara vigorosa entre nosaltres— de l'estament eclesiàstic.

L'únic secret de ser avorrit està en dir-ho tot

Voltaire

Aquest titular podria induir el lector a un doble error totalment involuntari. El primer consistiria en que hom pogués arribar a confondre aquest *paradís perdut* aquí invocat amb aquell seminari de la molt catòlica, apòstolica i romana ciutat de Girona dels anys 50/60, alhora paisatge literari d'*Estimats germans* i escenari real on Josep Valls passà, per raons que ara no vénen al cas, nou anys i un dia de reclusió menor i major. Res d'això. A hores d'ara seria una sorpresa immerescuda, una perversitat inadvertida, descobrir que els hipotètics paradisos perduts de Josep Valls tenen quelcom a veure amb aquesta classe de colònies penitenciàries.

La segona cosa que cal aclarir és que no ens trobem davant d'un exercici literari de la memòria enllestida a la manera proustiana, des d'una sensibilitat presonera de nostàlgies i melancònies inguaribles, com aquest maleït títol podria donar a entendre. Els camins de Swann no són, òbviament, els camins del Senyor que, amb més dubtes que entusiasme, trepitja l'heroi d'aquesta història on la ficció sembla venir a corregir els presumibles excessos de la realitat original: un seminarista cessant que, en penjar la sotana, sent la necessitat d'explicar-(se) l'experiència des de l'íntim **desconcert** que aquella li provoca.

Naturalment, els evidents paral·lelismes entre la biografia de l'autor i la peripècia del jove protagonista del relat situen *Estimats germans* dins del calaix de sastre dels llibres de memòries —al capdavall tots ho són. Llibre de memòries allunyat, però, d'aquestes cròniques impúdiques en primera persona l'autor de les quals acaba per despullar-se davant del lector, tot posant-li a un pam dels nassos el plànol més o menys detallat de les clavegueres de llur món interior i les corresponents connexions amb els abocadors exteriors. Josep Valls ens ha estalviat aquest espectacle, decisió que serà lamentada pels lectors d'inclinacions diguem-ne llibertines (i que continuen tenint una fe

A la recerca del paradís perdut

R.P.

inesgotable en la capacitat morbosa de l'església catòlica), alhora que respectada per aquells altres que, en matèria d'arquitectura íntima/íntima, entenen que tota bilorda —kilo més, kilo menys— és cosa més que sabuda per compartida —o patida. Llibre de memòries, deiem, però de memòria literàriament transferida, amb totes les llicències que l'invent permet, que són quasi totes; de memòria adulta i no bel·ligerant que malda per no intervenir en la trama, per més que l'autor es projecti —i de quina manera, en ocasions— en el despert protago-

nista de la història, l'artista adolescent que amb mirada encara ingènua reconstrueix des del seu present aquells anys de captiveri mitjançant una base documental que ens torna a la realitat: les notes que Josep Valls escriví disciplinadament dia a dia, nit a nit, a la cel·la estant, amb delit que ja anuncia l'escriptor de raça —aquell que escriu perquè no pot evitar-ho. És a dir: que Josep Valls no ens explica pròpiament la seva vida en aquest llibre, encara que la seva biografia suri aquí i allà al llarg del relat a cavall d'una escriptura nerviosa, espas-

mòdica, de frase curta i adjectivació substantiva, poètica a vegades, irònica d'altres, i tot a un ritme d'*allegro ma non troppo* que enganxa el lector però que no fa perdre el cap a l'autor. La diferència (relat autobiogràfic /biografia dins del relat), que alguns jutjaran imperceptible sinó gratuïta, és important. D'aquesta diferència, d'aquesta esletxa oberta per la memòria personal entre la realitat i la ficció, podem dir-ne, un cop feta música verbal, literatura; també, des d'una altra perspectiva, pura teràpia dels estralls de l'experiència. *La memò-*

Crònica indulgent, irònica i poètica alhora dels anys d'infància i adolescència d'un seminarista que acaba penjant la sotana, «Estimats germans» serà presentat en societat el proper dia 4 en el Casino Menestral Figuerenc. Contràriament als rumors que aquests dies circulaven al respecte, els assistents a l'acte no gaudiran de cap tipus d'indulgències.

Del llibre i del seu context real ens en parlen, en sengles treballs, Rafael Pascuet i Jordi Pla.

ria personal feta literatura terapèutica: heus aquí una improbable etiqueta a penjar en una propera edició d'*Estimats germans*.

Tot això està molt bé, però de quin paradís parlàvem, es deu estar demanant més d'un lector que hagi tingut la paciència d'arribar fins aquí. De l'únic possible, donats els antecedents i les circumstàncies: de la infància com a paradís recurrent quan, arribats a una certa edat amb una certa salut mental, la resta dels paradisos del catàleg, terrenals i celestials, es fonen en el no res. De la infància i del seu corolari natural, l'adolescència, enteses com experiència essencial, irrepetible, personal entre les personals, única, des de la qual fem un primer i determinant inventari de la realitat, una primera i decisiva descoberta del món —i el dimoni i la carn, en el cas que ens ocupa. De la infància com a invent necessari, com veurem una mica més endavant, i temps interior fabricat i controlat per la *conciència desgraciada* d'una memòria adulta. D'aquell temps definitivament perdut en el qual forem aproximadament feliços o així ens convé de creure-ho —dins o fora d'un seminari, pur accident a aquests efectes.

Res d'excèpcional per altra banda, car sembla que és aquest el nostre destí d'animals descompensats per la cultura. Definitivament esgarriats entre un passat improbable i un futur impossible, que ens en adonem de la jugada correm a cercar refugi en el pretèrit que creguem més perfecte i psíquicament més rendable: la infància. És com si la consciència de la finitud i de l'orfanat radical ens dugués de bell nou a l'origen. És el *sidral* de l'etern retorn, amb parada i fonda en l'únic punt del trajecte que ofereix certes garanties de seguretat.

Donant-li la volta a l'argument, Saint-Exupéry ho digué més curt des de les altures: som presoners de la nostra infància. En qualsevol cas, presoner o fugitiu, Josep Valls ja ha fet el seu viatge a la seva personal infància, i d'aquell paradís perdut n'ha tornat amb un bell present sota el braç: un llibre batejat *Estimats germans*.

Il·lustració de Lluís Roura

(1) *Estimats germans*. Josep Valls i Grau. Edicions del Pèl. Salt. 1985

biblioteca

Idols

Isabel-Clara Simó

La Magrana. Barna. 1985

«Idols», la segona novel·la d'Isabel Clara-Simó, conta la història de Bru, un jove estudiant barceloní que se sent ofegat pel seu país i decideix fugir a l'estranger per tal de canviar d'aires. París serà el lloc escollit per a viure un peculiar exili, i allí coneixerà una misteriosa dona, Ruth, amb la qual el lligarà una intempestiva relació. El final dramàtic d'aquest amor el conduirà a Maria Dolça, una noia cega amb la qual tornarà a casa seva.

Paul Leautaud et

«Le Mercure de France»

Edith Silve

Mercur de France. París. 1985

Esplèndida biografia d'aquest homenot que durant 40 anys fou secretari de redacció de la prestigiosa revista cultural «Le Mercure de France». Autodidacte, bohemí, protector de dones i d'animals abandonats (arribà a con-viure, al llarg de la seva vida, amb uns 300 gats, 150 gossos, una mona i nombroses tortugues), Paul Leautaud (1874-1956) fou autor, entre altres obres, d'un monumental «Journal Littéraire» les 12.000 pàgines del qual (19 volums) són avui un dels més importants testimonis de 50 anys de vida cultural francesa.

La novela de un literato (2)

Rafael Cansinos-Asséns

Alianza. Madrid. 1985

Per raons difícilment explicables, el novel·lista, poeta, crític literari i traductor de molt diverses llengües Rafael Cansinos-Asséns (1882-1964) continua essent quasi desconegut del gran públic. Malgrat que Jorge Luis Borges —que sempre l'ha considerat un dels seus mestres— hagi expressat en moltes ocasions la seva convicció de que Cansinos-Asséns era un escriptor genial, allò cert és que el seu nom difícilment es troba en els manuals de les històries de la literatura a l'abast.

Si en el primer volum de les seves memòries pòstumes (escrites el 1957 a partir dels seus quaderns manuscrits en francès, anglès, alemany i àrab i adequadament titulats per l'autor «Memorias de un literato») Cansinos-Asséns reconstruïa el període 1882/1914, aquest segon volum abasta els anys 1914/1923. En ambdós casos es tracta d'una crònica distanciada i exquisidament relaxada de la vida política i sobretot literària de l'Espanya del seu temps, dibuixada amb poètica impressionista i sense fel.

Quan érem seminaristes...

Jordi Pla

No he encetat encara el llibre de l'amic Josep Valls *Estimats germans*. No puc, per tant, manifestar-hi acord o discrepància. Però la il·lustració de Lluís Mateu, a la portada, em desperta i em fa proper un bon tros —6 anys— del meu passat d'infant i adolescent, immediatament abans del Concili i durant els primers temps de la seva realització. Em sento inclòs en l'endreuca amb què l'autor inicia el llibre. Si em demanessin ara una valoració del que varen ser per a mi aquells anys d'internat, em sembla que el resultat equidistaria entre un balanç negatiu i un balanç positiu. Abans de comentar-ho vull deixar constància d'un fet: crec que les meves opcions més personals, ara i aquí, arrenquen d'aquells anys en què vaig créixer al Seminari de Girona. Amb totes les evolucions doloroses, crisis i replantejaments. I ara permeteu-me de fer una relació de quins varen ser els clars-obscurs —des de la meua pròpia experiència— d'aquells anys de seminari:

El costat fosc

a) *Absència de criteris pedagògics oberts i progressius en la formació del seminarista*: Certament, no crec que aquesta fos una mancança específica del seminari, sinó més aviat de gairebé tota l'escolarització d'una època (parlo de finals dels cinquanta i inicis dels seixanta). Tanmateix, la vida d'internat al seminari l'accentuava. Tinc el convenciment que els nens que començàvem a estudiar al seminari (10 i 11 anys) érem més aviat vistos com uns adults en petit que no pas pel que en realitat érem. Comptava molt més l'objectiu de capellà-estàndar al qual calia arribar que no pas la nostra idiosincràsia d'infants.

b) *Una visió de la fe poc engrescadora, més subjecta a una moral repressiva que no a un creixement integral*: Aquest plantejament podia produir seriosos conflictes interns en el nen, que el difícil clima de comunicació amb «els superiors» impedia resoldre a temps i adequadament. L'espiritualitat que se'n inculcava era la pròpia d'uns sers diferents d'allò que nosaltres érem i ens sentíem, i es basava en adhesions tan desarrelades com incondicionals, en complexos exercicis d'introspecció... Tot plegat, en una edat en què no teníem ni de bon tros l'equilibri i la madu-

resa per assumir-ho sanitosament.

c) *Un aïllament gairebé monàstic del món exterior*: Conceptes com que el seminarista (el nen!) havia de ser «angelus in Sodoma», «Homo Dei», o consignes com «esto vir», basades en una concepció pejorativa del món real i en un enaltiment de la fortaleza moral entesa com una forma d'«insensibilitat viril», eren habituals en un ambient, a més, força inhòspit i gregari (els del meu curs no vàrem baixar, durant uns quants anys, de seixanta).

d) *Desconnexió amb els altres nois i noies «de fora»*: Se'n recomanava ser cauts amb les amistats de fora del seminari. El concepte de «males companyies» o el més subreptic d'«amistats particulars», com se solien anomenar, planaven damunt nostre talment una imatge tèrbola i sotjadora. Els companys de seminari —si n'hi havia al poble de cadascú— i el rector corresponent eren —o havien de ser— els nostres cercles de relació durant les vacances.

El costat clar

a) *El sentit de responsabilitat i autosuficiència*: Entrar al seminari als 10 anys era un canvi

dràstic, sobretot en els nens sense gaires germans. Mica a mica, amb força penes i treballs, hom anava aprenent que només ell era l'únic que podia i havia d'ajudar-se. Tanmateix, l'espavilament era més el fruit d'una necessitat peremptòria que no pas d'un aprenentatge guiat o acompanyat.

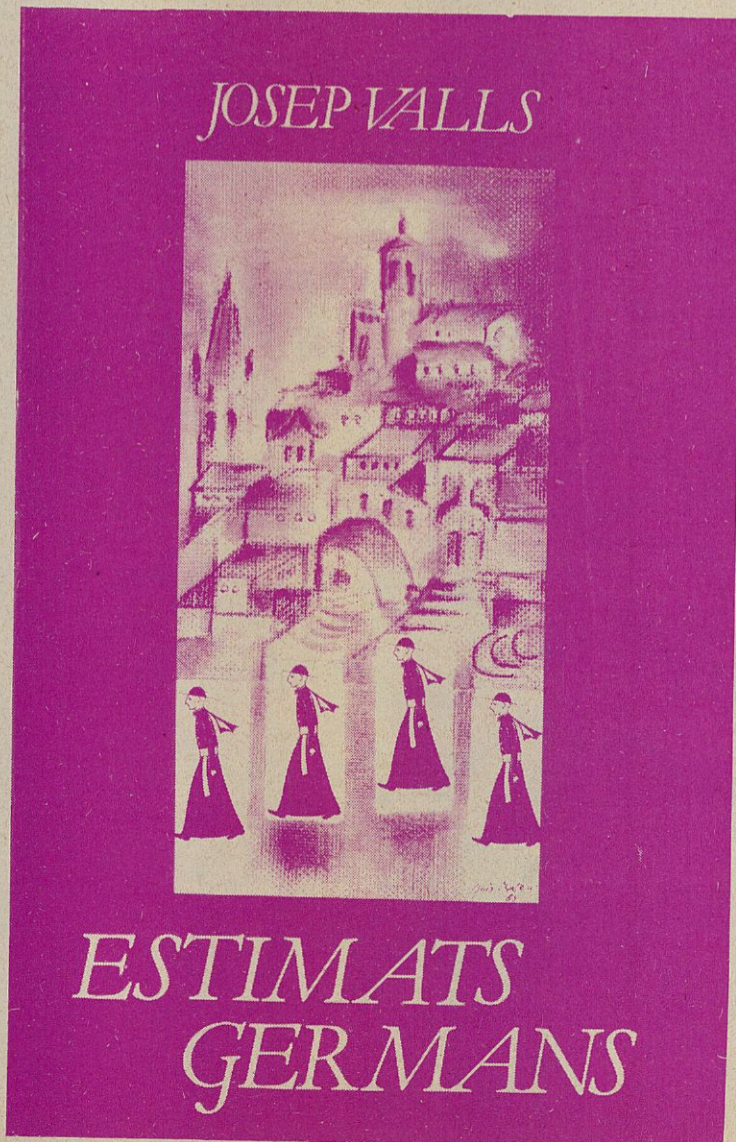
b) *El bon nivell acadèmic*: Sovint, quan ens hem trobat ex-companys de seminari, amb el distanciament que dona la perspectiva de vint anys en rera, hem convingut que la formació *humanística* que vàrem rebre aquells anys assolí un nivell ben digne, sobretot si el comparàvem amb el que s'impartia a d'altres centres. Tots recordem determinats professors que ens varen marcar intel·lectualment i humanament amb la seva sòlida preparació i la seva habilitat didàctica. Alguns d'ells ens varen fer descobrir el gust de la lectura en un ambient on el gruix de les parets i el silenci de les llargues hores d'estudi —«vetlla», en deïem— ens pesaven com una llosana inamovible.

c) *L'arrelament al país*: Encara que la majoria de classes es feien es castellà, l'accés a la llengua catalana, mitjançant

llibres de la biblioteca, publicacions internes del seminari, vetllades literàries —com la del dia de la Puríssima—, era molt més factible, malgrat les limitacions, que a d'altres llocs del país. El coneixement de la pròpia cultura era relativament abastable. I a les classes de literatura se'n ensinistrava en el maneig de textos escrits en català: les traduccions de Shakespeare i Dante fetes per Josep Mª Sagarra no hi faltaven pas. És clar que això no era comú a tots els professors de literatura, però sí que molts seminaristes de la meua generació ens en vàrem poden beneficiar. I em deixava una observació: al seminari no sabíem què era la «Formació del Espiritu Nacional». Simplement, no es feia l'assignatura.

d) *El gust per la natura i el sentit comunitari*: Les sortides o excursions a peu —«passeig llarg», en deïem— i els sojorns estivals al Collell —quinze dies entre juliol i agost— varen ser un bon punt de contacte amb la natura i els seus valors inherents per a molts dels qui procedíem d'un entorn urbà. En un ambient reclus com era el del seminari d'aquells anys, el «passeig llarg» suposava una alenada d'aire fresc que ens regenerava físicament i psíquicament. Pel que fa al sentit comunitari —tan lluny del gregarisme— jo recordo que vàrem percebre'l progressivament la renovació que començava a suscitar el Concili. A quinquè curs (1963-64) varen produir-se alguns canvis d'educadors al Seminari Menor. Es notava una certa flexibilització. Gent jove assumia responsabilitats de formació: el sentit de compartir, la visió de Déu com a amic, present en *tots* els homes, la valoració de l'esforç solidari, eren nous vents que feien xerricar una mica i força aquell complex entarimat. El darrer curs que vaig estar al seminari —el primer de filosofia, al Seminari Major— va ser, en el meu record, d'un cert forcejament entre els vells esquemes i els nous aires que bufaven. Tenia 15 anys i no vaig ser a temps de treure més profit dels segons.

Avui, vint-i-tants anys després, quan tinc ocasió de parlar del Seminari d'avui amb amics que hi estan vinculats o ex-alumnes que hi estudien, i faig dintre meu les comparacions, tinc la impressió que han passat molts més anys. I em sap un xic de greu haver nascut el 1949...

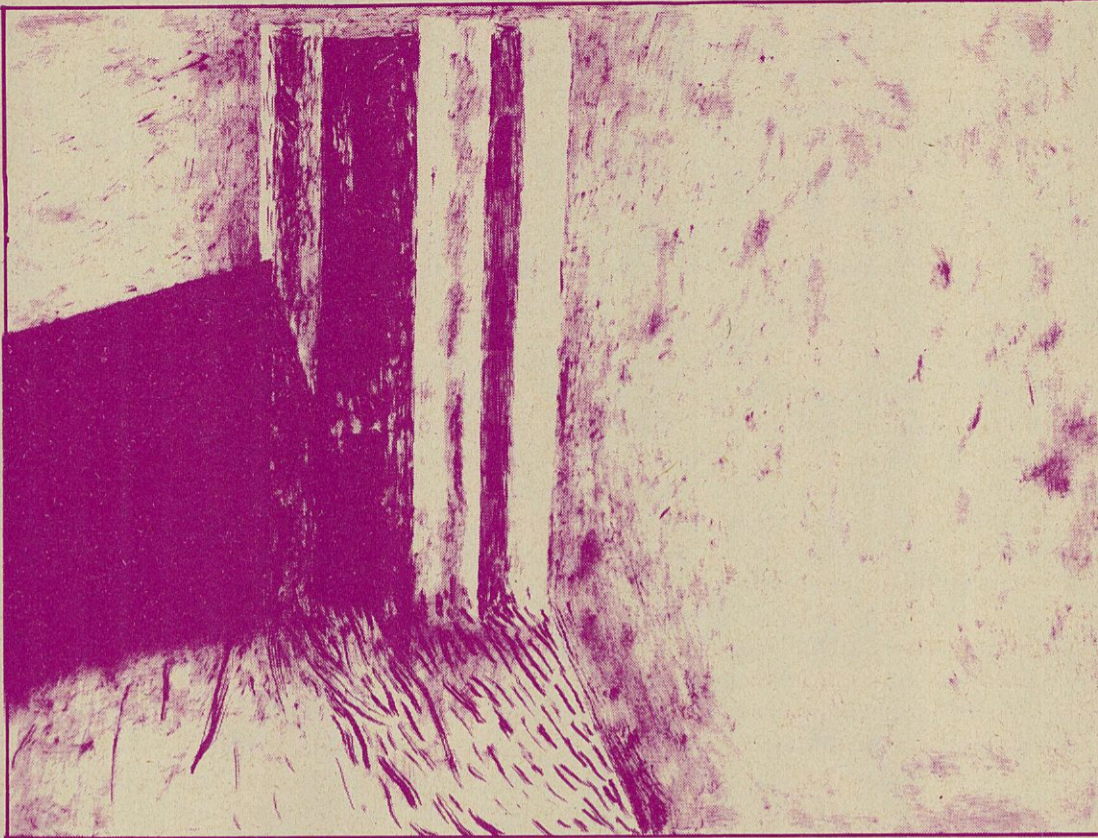
Sobre la segona vida de la Rosa d'Eco

Arnau Ambatlle

Hi ha —com a mínim— dos misteris en la novel·la d'Umberto Eco *El nom de la Rosa*. Dos misteris pel que sembla perdurables malgrat els esforços que el propi autor ha fet per a desvetllar-los, fins on això li ha estat possible, en la seva deliciosa *Postil·la* que acompanya la recent edició catalana (1) del llibre. El primer comprèn la magnitud de la trama i la seva sorprenent arquitectura, i implica un rastre de monjos assassinats en un monestir benedictí del segle XIV, argument servit al lector amb una salsa textual i erudita d'aroma inconfusible. El segon està relacionat amb l'explosiva celebritat que el llibre ha assolit, *urbe et orbe*, entre el públic i la crítica més heterogenis d'ençà la seva publicació el 1980. Un misteri, aquest segon, que situa *El nom de la Rosa* entre els fenòmens literaris d'aquest literari final de segle tan sensible a la masturbació cultural ucrònica. Des d'aquesta perversitat generalitzada, un llibre excel·lent com *El nom de la Rosa* ha generat la seva torna corresponent: l'epidèmia de *literatures medievaloides* vagament inspirades en la fórmula d'Eco que des de fa uns anys patim els lectors. Pacència i ull viu. La tasca d'un bon lector comença per saber triar la pròpia lectura, per aprendre a distingir —com recomanava el poeta— les veus dels ecos, per més que l'Eco d'avui sigui excepcional i tingui una poderosa veu pròpia a cavall d'altres veus.

Ambdós misteris suporten en comú una pregunta de difícil resposta: ¿però és que de veritat hi ha tants de lectors intrèpits amagats entre el públic, lectors capaços d'empassar-se —més enllà de les circumstancials dictadures de la moda vigents— un llibre com *El nom de la Rosa*? La idea és encoratjadora, i una resposta positiva ajudaria a reconciliar-nos amb la pròpia espècie, tan donada a altres passatemps menys pacífics i instructius que llegir històries de monjos assassinats.

Monjos assassinats amb la seva intriga corresponent, naturalment. De monjos ben assassinats, literàriament parlant. I és que la demanda de bones novel·les d'intriga, d'aquelles que aconsegueixen sorprendre amb naturalitat al lector capítol a capítol, mai no

Il·lustració de Carme Sanglas

decau. *El nom de la Rosa* pertany, en principi, a aquesta classe de llibres i es deixa llegir —en les seves pàgines de major intensitat misteriosa— com el millor Conan Doyle, amb pistes esotèriques, canvis de ritme sorprenents, jocs cabalístics i —era inevitable— un atractiu perquisidor empíric: l'estimat germà, que diria Josep Valls, Guillem de Baskerville. Però aquesta novel·la és també un relat històric i un text misteriós, una reconstrucció d'aquell temps excepcional que hem convingut en anomenar Renaixement i una reflexió entorn el significat i la naturalesa dels signes.

No podia ser altrament. Eco és professor de semiòtica a la Universitat de Bolònia, i abans de publicar aquesta novel·la era conegut, principalment en els cercles acadèmics, com autor de diverses obres sobre semiòtica, escabrós terreny sobre el que avui passarem de puntetes. La semiòtica, en el seu sentit més ampli, és la hipotètica ciència dels signes; i com les pistes, els rastres, de qualsevol intriga no són altra cosa al capdell que signes, hi ha una afinitat natural entre aquesta disciplina (la semiòtica) i el gènere de misteri —afinitat que, per descomptat, Eco explota al màxim. L'afer però, és molt complex, com en cert moment de la novel·la explica Baskerville al seu ajudant Adson (cal no confondre'l amb Watson), l'àngel custodi i

grafòman de les seves paraules escrites mig segle després d'esdevinguts els fets en forma de memòries: «*La petjada* —diu Adson que digué Baskerville— *no sempre té el mateix contorn que el del cos que la imprimeix, i no sempre és la conseqüència de la pressió d'un cos. De vegades reproduceix la impressió que un cos ha deixat en la nostrament: és la petjada d'una idea*».

Això és essencial. Mitjançant els signes, el món de les idees estableix la seva contigüitat amb el món material. La còpia del segon llibre de la *Poètica* d'Aristòtil, presumiblement perduda, esdevé un objecte pel que val la pena assassinar; i no per la seva raresa bibliogràfica, sinó perquè els seus continguts poden ser interpretats de manera inapropiada. La bibliomania figura en aquest llibre en totes les seves permutacions. De fet, fins i tot les memòries d'Adson, titulades per Eco «*El nom de la Rosa*» després de dubtes molt raonables, són presentades pel professor italià com un manuscrit trobat i d'equívoca procedència. Tal i com Eco ens detalla en el seu imperturbable prefaci que obre el llibre i en el qual se'ns suggereix que ha existit una contínua conspiració per a suprimir a Adson. ¿Cóm, sinó, explicar al lector un rastre que es perd en el buit de manera intermitent? D'aquesta manera: mitjançant un joc quasi matemàtic d'apòcrifs i heterònims que no té altre objecte

que subratllar la potència de la paraula abans que Adson comenci el seu relat. I quan comença, llegim: «*En el principi era el Verb...*», el sentit últim que situa tot origen material en el signe.

L'acció s'escau l'any de 1327, a finals de novembre i en un indret del nord d'Itàlia. Els monjos del monestir (el nom del qual no s'ha de pronunciar) estan trasbalsats i confosos. El cadàver d'un d'ells ha estat trobat al peu d'un cingle; un altre, en un cossi de sang de porc. Baskerville, a punt de fer de mediador entre els enviats del papa Joan XII (que es troba a Avinyó) i un grup de franciscans desidents, és requerit per a provar les seves capacitats deductives davant d'aquells fets. Baskerville, com Holmes, no pot rebutjar un desafiament intel·lectual d'aquest tipus, i tot d'una comença a treballar per tal d'obrir-se pas dins la densa xarxa de les possibles causes i conseqüències d'aquestes morts. I com aquell monestir és un dels centres del saber més avançats d'aquells temps, les pistes el duen molt aviat a la biblioteca i als textos hostatjats en la laberíntica disposició de les sales ordenades per un monjo cec anomenat Jordi, molt possiblement un avantpassat de Jorge Luis Borges...

Baskerville és un monjo de nova fornada. Creu en una raó minúscula i, sobretot, creu en el déu majúsculat (el seu) que sembla la raó en els ho-

mes. És, com el seu mestre Roger Bacon i el seu amic Guillem d'Occam, un genuí representant de les energies, idees i cabòries del Renaixement. La seva curiositat no coneix altres límits que la seva ignorància: parla de màquines voladores i deixa astorats als altres monjos quan es col·loca dos cristalls sobre el nas i es posa a llegir sense bellugar els llavis. I pel que fa a les seves recerques detectivesques, Baskerville segueix al peu de la lletra un principi optimista que Vico proclamarà tres segles després: que l'home sempre pot entendre allò que els homes fan. Naturalment, Baskerville és vist pels seus companys com una anomalia. El monestir i el món en el seu conjunt encara dormen el profund somni medieval del *misterium tremens*. O com Adson diu al començament del seu relat: «*Però ara veiem a través d'un vidre obscur, i veiem que la veritat, abans de manifestar-se a cara descoberta, es mostra en fragments (ai, quant il·legibles!) barrejada amb l'error del món, de manera que hem de lletrejar els seus fidels signes àdhuc allà on ens semblin obscurs i quasi forjats per una voluntat totalment orientada vers el mal*».

Òbviament, Baskerville haurà de considerar dos tipus de signes: aquells lligats per la casualitat i llegibles per la raó, i aquells altres creats pel seu déu a la fàbrica del món i sovint impresos en ments fanàtiques, la interpretació de les quals és problemàtica fins i tot per als hermeneutes romans. Eco es diverteix de debó barrejant ambdós classes de signes, i la conclusió a la que arriba Baskerville és d'allò menys empírica com hom podria pensar del seu talent analític: els assassins semblen estar relacionats amb l'obertura dels segells de l'Apocalipsi de l'evangelista Joan.

L'erudició d'Eco és prodigiosa. Els seus coneixements sobre el món medieval i renaixentista, aclaparadors. Afortunadament, però, aquest pòsit de coneixements ben sedimentats no interfereix l'agut sentit satíric de l'autor sinó que, en tot cas, li proporciona objectius on descarregar-se. El parlament entre la comissió papal i les

minories franciscanes n'és un exemple ben il·lustratiu: un còmic estira i arronsa en el qual cadascuna de les parts exhibeix la seva piròtècnia verbal, la seva retòrica escolàstica, fins que es fa evident que mitjançant el llenguatge és possible que el negre sigui blanc i el blanc sigui negre. Arribats en aquest punt, els solemnes interlocutors no tenen altre remei que recórrer a l'últim argument lògic, la violència, i decidir les diferències a cops de puny. Heus aquí, sembla dir-nos Adson, els límits dels excessos verbals, del llenguatge sense objecte, sense substància.

Però *El nom de la Rosa* no és solament una excel·lent novel·la d'intriga. És també un text intrigant carregat d'allusions a altres textos no menys intrigants que Eco, mitjançant la memòria d'Adson, situa al llarg del llibre amb estratègia de sapador. Ja cap al final del relat, Baskerville sembla lamentar-se de l'aventura: «*Mai no he dubtat de la veritat dels signes... són les úniques coses que l'home posseeix per a orientar-se en el món. Allò que no entenia, però, era la relació entre els signes*». I està clar que a cada lector li pertoca descobrir quins són aquests signes i quin és el dibuix que finalment conformen.

Arribem així a una lluminosa paradoxa. Relat i text, història d'intriga i signes intrigants, estan tan ben lligats que un progressiu desvetllament dels segons en una acurada primera lectura de la novel·la fa que la història quasi d'esgoti d'una vegada i per sempre més per a un lector de certa memòria. Les claus intertextuals que Eco ha situat sota la línia de flotació del relat, i que constitueixen el ressort del misteri narratiu, acaben per fer explotar l'obra un cop identificades. En aquest sentit, *El nom de la Rosa* és una novel·la de difícil lectura. La maquinària de l'argument quasi ho prohibeix: un cop descoberta la cadena causal que lliga la xarxa història/signes, l'interès del lector baixa de manera alarmant. I tampoc les caracteritzacions dels personatges són suficientment fortes com per evitar la devaluació. Amb l'excepció d'Adson, que en tot moment és un narrador meravellosament fresc i enginyós, els diferents personatges no són sinó *golems* prefabricats segons les exigències del guió. Fins i tot Baskerville és, en últim ex-

trem, un Holmes rediviu que en la seva transmigració literària ha sortit perdent, qui sap si complint un càstig pels seus abusos amb l'opi...

Quelcom d'important, però, sobreviu en aquest llibre encara després que el ressort argumental s'hagi afluixat. És la peça de tapiceria antiga, la simfonia de miniatures d'un temps llunyà i proper alhora, que Eco ha posat en moviment en la seva novel·la. Això sol ja justifica una relectura. A més a més d'aprendre quelcom de les passions intel·lectuals i humanes de l'Europa del XIV, Eco ens ajuda a recollir tota classe de detalls d'aquella cotidaneïtat: el pacient treball dels copistes monàstics, el simbolisme de les joies, el cultiu de les plantes, la recol·lecció dels bolets...

Lector exigent abans que escriptor d'èxit, Eco sembla haver-se plantejat amb lúcida anticipació el problemàtic *status* de la segona vida del seu estimat llibre. Quan Adson i Baskerville són a punt d'abandonar el monestir, aquest últim comenta: «*L'ordre amb el qual imagina la nostra ment és com una xarxa, o una escala, que es construeix per arribar fins alguna cosa. Però després s'ha de llançar l'escala perquè es descobreix que, encara que hagi servit, no tenia cap sentit. Er muoz geli chesame die lieter abwerfen, so er an ir ufgestigen ist... ¿es diu així?*».

«*Qui us ha dit això*», pregunta Adson. «*Un místic de la teva terra*», contesta Baskerville. El místic era, o és, o serà, un home estrany, un monjo laic anomenat Ludwig Wittgenstein, i el text en qüestió és una aproximada parafrasi de la proposició 6.54 del seu *Tractatus* publicat sis-cents anys després. *Chapeau!*

Si l'escala construïda per Eco en escriure *El nom de la Rosa* no és tan sòlida com la de Wittgenstein, això no vol dir que no tingui la seva utilitat. Sobretot si admetem que és a través d'un procés de renegociació permanent com la ment es mou de la paraula al món i del món a la paraula, cobrint en aquest llarg trajecte poc més —en el nostre cas— que un parell de pams: la distància aproximada que separa el llibre del lector.

(1) *El nom de la Rosa*. Umberto Eco. Destino. Llibres a mà. Barna, 1985.

Un xic de vent

Josep Palau i Fabre, un creador a casa nostra

Jaume Guillamet

No crec que hi hagi molta gent que s'hagi adonat dels sojorns perllongats que, des d'una relativa pila d'anys, ha fet en la nostra comarca una de les figures més rellevants de les lletres catalanes: Josep Palau i Fabre. Poeta, narrador, autor dramàtic, assagista i una de les autoritats màximes en els estudis entorn de Picasso. Palau i Fabre havia sentit des de molt jove el neguit de tenir un lloc on poder treballar tranquil, fora de la ciutat. Criat en una família d'artistes, el seu pare era pintor, els atzars de la vida el dugueren a Eivissa, on el sorprenqué la guerra i després se'n va anar a París, on romangué una bona part de la postguerra, treballant i estalviant. Amb els estalvis que va poder araconar a París, uns petits estalvis, va poder comprar un petit terreny a la vora de la platja de Grifeu, a tocar Llança, i allí es va fer una casa que batejà, des d'un primer moment i de forma ostensible, amb el nom de «L'alba».

L'any 1962, així que tingué la casa acabada, va retornar de París i s'hi va instal·lar. Ell hauria preferit de primer antuvi, potser, algun indret del Baix Empordà que, segons ell i per dir-ho d'alguna manera, és un punt una mica més dolç, ja que els hiverns, a Llança, són durs. Però l'atzar va ser el que va dur-lo a Llança, a Grifeu, i malgrat tot això s'hi va passar gairebé quinze anys seguits a tall d'ermità i dedicat a la seva tasca literària. Potser per això, perquè no es feia amb gaire ningú, és comprensible que la seva presència entre nosaltres ens hagi passat desapercebuda durant tant de temps. D'ençà l'any 1975 ha fet més anants i vinents a Barcelona, però no és cosa rara trobar-lo sovint a Llança.

Aquest estiu ens hem trobat alguna vegada a la platja de Grifeu. La veritat és que ja ens hi havíem trobat també algun altre estiu anterior. Però aquest any he estat també amb ell a «L'alba», la seva casa de Grifeu, i hem estat conversant una bella estona sota d'una ombra del seu jardí. Com que una part important de la seva obra ha estat feta en aquest seu refugi empordanès i molts dels seus llibres estan datats a Grifeu, he volgut esbrinar possibles implicacions o influències en les coses que ha escrit sota el nostre mateix cel.

—Quan jo vaig anar a Llança, —em diu— que és cop a allà l'any 61 o 62, hi havia la gran fallera de la construcció i tothom només estava per construir i fer diners. Jo hi anava amb una idea molt diferent de la realitat que hi vaig trobar. Llança, abans de la guerra, com gairebé tot l'Empordà, tenia una tradició de liberalisme molt forta. Però és clar, amb la guerra civil es veu que molta d'aquella gent va haver-se d'exiliar i l'ambient que jo vaig trobar no era el que jo em pensava. He trobat unes quantes persones, però molt poques, que encara responien a

aquesta idea antiga del que en aquella època i en aquest país em penso que en deien els federals. Els federals, durant molt de temps, havien estat a Catalunya i sobretot a l'Empordà, la gent liberal i progressista. En deien els federals. Aquesta mentalitat, avui dia, s'ha transmès a uns quants, però pocs. Però encara, per sort, he trobat algunes individualitats, algunes persones que responien a aquesta mentalitat autènticament liberal i molt àmples de cor i de cervell, veient les coses amb molta objectivitat. Però pocs, ja dic, pocs. La guerra civil crec que ha pesat, també en aquest sentit d'una manera bastant nefasta, fins i tot en aquest paísos.

—M'és difícil —va dient— de poder valorar o saber en quina mesura o en quin aspecte el paisatge de Llança ha influït en la meua obra. La tramuntana, la visió del mar, de la mar alçada, gairebé com si estigués nevada, ja que la tramuntana quan és forta, arriba a fer-la blanca. ¿No? Doncs no sé fins a quin punt tot això ha influït en la meua obra. És molt difícil dir-ho. Perquè jo no sóc un descriptor, no sóc paisatgista, ni sóc costumista. Jo no sóc això. L'obra de Picasso l'hauria feta igualment en un altre lloc. Ara, segurament pel fet de ser a Llança, sense voler, hi ha uns factors que han determinat que tingui un to que jo no me'n adono. Tinc un poema que es diu «Grifeu», però és un sol. La meua obra no és descriptiva. Tinc dos contes, com a narrador, que fan referència a l'Empordà. Els meus assajos i les meves obres de teatre no sé. És difícil de fixar-ho. Jo vist una mica introvertit i les meves obres són més d'introvertit que no pas d'extrovertit.

A mi em fa l'efecte que Josep Palau i Fabre s'ha enfrontat amb el nostre Empordà serenament, sense pressa. I jo crec que sense pressa, a poc a poc, l'Empordà se li va ficant endins. És un home que li agrada acotar-se aviat i llevar-se d'hora, gairebé quan encara és fosc. Això vol dir que l'albada no es fa esperar. I jo estic segur que ell ha tingut avinentesa, moltes vegades, de veure eixir el sol de l'horitzó marí en un espectacle esborronador i capaç de fer posar pell de gallina a qualsevol persona dotada d'un mínim de sensibilitat. ¿Cóm no ho serà per a l'esperit d'un poeta, a l'aguait dels suggeriments més subtils?

Membre d'una generació d'escriptors italians quasi desconeguda entre nosaltres (Vitorini, Buzzati, Basani, Soldati, Pratolini...), Calvino pot servir-nos de model exemplar en la recerca permanent de nous camins i materials per a la supervivència, tan formal com temàtica, d'un gènere — la novel·la, el relat — en difícil situació.

Com a escriptor, Italo Calvino neix, com tota la seva generació, vinculat a aquell enèrgic moviment moral i estètic anomenat el neorealisme. Són els moments de crispació (en el seu cas, adolescent) en els quals la lluita per la llibertat col·lectiva, empresonada pel feixisme, s'identifica amb la seva pròpia llibertat personal. En el pròleg de la seva primera novel·la, *El sendero de los nidos de araña*, Calvino deia: «*La càrrega explosiva de llibertat que animava el jove escriptor no era tant la seva voluntat de documentar i informar com la d'explicar. Explicar, quina cosa?... Nosaltres mateixos, el sabor aspre de la vida que havíem viscut moment a moment, tantes coses que creïem saber o conèixer i que tal vegada en aquell mateix moment sabíem o coneixíem. Personatges, paisatges, notes del pentagrama, sabíem massa bé que allò que realment comptava era la música i no pas el llibret (...)* Per aquells que començarem des d'aquest punt de vista, el neorealisme era això. Qui avui parla de neorealisme com d'una imposició estranya, relega termes de la qüestió. En realitat, els elements extraliteraris estaven allí d'una forma tan clara i discutible que semblaven una dada de la natura.» Ja Calvino sembla adonar-se'n en aquell moment, el 1947, que no existeix aquesta jerarquia per sobre de la seva capacitat creadora, sinó una sèrie de dades a assumir com a vessant temàtica que l'autor transformarà al prendre part com a narrador. I no des d'un observatori neutre i objectiu, sinó des d'una perspectiva parcial d'afectat: «*Tots els problemes* —segueix Calvino en el pròleg esmentat— *ens semblaven un problema de poètica, com transformar en obra literària aquell món que per a nosaltres era el món*». Per a Calvino, doncs, el neorealisme no fou solament una escola, sinó la força de moltes veus perifèriques de les diferents *itàlies*, entrelaçades per la pluralitat de llenguatges introduïts dins l'àmbit específicament literari. I aquest moviment regeneratiu consistia, finalment, en la sensació de versemblança amb que

La recent desaparició d'Italo Calvino (Santiago de las Vegas, Cuba, 1923) suposa una gran pèrdua per a tots els lectors de la literatura fantàstica, gènere que l'escriptor italià conreà amb especial fortuna. Escriptor eternament insatisfet i solitari, les seves històries tenen una capacitat de fascinació inhabitual entre els lectors que valoren la ironia, la imaginació i l'aproximació al·legòrica al món real.

El compromís imaginatiu d'Italo Calvino

Andrea Corvesil

«...el fantàstic exigeix un control de la raó sobre la inspiració instintiva» (*El Col·leccionista*, de Carlos Mensa)

totes aquestes veus volien expressar-se. El desig de veritat, el reencontre amb la realitat, els havia conduït a la crònica durant el llarg període de la guerra i la postguerra. Passat aquest esdeveniment excepcional, però, la pròpia realitat, sempre més rica i voluptuosa, es transforma.

El jove escriptor assistirà perplex a aquesta renovació de l'escena social que farà trontollar certes i seguretats que fins aquell moment semblaven

incombustibles. Serà el moment de la reflexió, de cercar en els llibres alguna explicació que faci més entenedor el present.

Molts anys després, s'ha referit Calvino a aquesta època com la del descobriment dels seus avantpassats literaris: els clàssics greco-llatins (amb una especial atenció a Homer i al formidable Lucià de Samosata dels *Relats verídics*, tan pròxims al Calvino posterior), Cervantes, els enciclopedistes francesos (amb Rousseau, Diderot i Voltaire com a estrelles indiscutibles), Potocki, Leopardi, Landolfi i Soldati, Hoffman i Poe, Stevenson; descobriment especialment excitant quan els autors són contemporanis o quasi: tal és el cas de Kafka («*que mai no acabaré d'investigar i meditar*»), de Borges («*que m'obrí un món fantàstic d'una perfecta transparència on em sembla haver viscut des de sempre*»), de Samuel Beckett («*representant d'una experiència límit del món després de la fi del món*»). Lectures i relectures que aixamplaran l'horitzó mental i sensible del jove Calvino. Llibres i autors que per sempre més estaran al seu costat, tot ajudant-lo en aquells anys decisius a sortir de l'atzucac on el neorealisme havia acabat per conduir-lo.

I no és que el neorealisme desaparegui tot d'una, sinó que el cronista ha perdut els seus materials. La capacitat expressiva és ara una altra; la seva acció directa i immediata s'ha descarregat. La restauració ideològica es canalitza vers l'escepticisme o cap a noves formes de lluita política: comença el carnaval de la Democràcia Cristiana davant una societat, la italiana, que sembla recórrer un camp involutiu «*disgregant i envilint no solament les conquestes assolides, sinó també els valors descoberts*», escriurà més tard Calvino. Davant el nou ordre patrocinat pel Vaticà i els Estats Units, els cronistes del neorealisme semblen incapços d'aprofundir en les raons

LLIBRES TEXT
TOTS ELS LLIBRES PER A L'ESCOLA
DE TOTES LES EDITORIALS
(Pre-escolar, EGB, BUP, FP i idiomes)

EXPOSICIÓ I VENDA:

FIGUERES - C/. Sant Llätzer, 17 - Tel. 50 47 79
GIRONA - C/. Rutlla, 226 - Tel. 21 65 04

biblioteca

Marx, su vida, su obra

Jean Elleinstein

Argos Vergara. Barna. 1985

Professor de la universitat de París i membre del Partit Comunista francès entre 1944 i 1980, Jean Elleinstein és un acreditat historiador i assagista autor de nombroses obres relacionades amb la història del socialisme i les qüestions marxistes. En aquest llibre, meticulosament investigat i comentat, Elleinstein ens proposa un Karl Marx apassionant i afortunadament desprovist de tota la faramalla hagiogràfica a la qual ens havien malacostumat alguns dels seus biògrafs més servils.

El Dalí de Amanda

Amanda Lear

Planeta. Barna. 1985

L'inquietant personatge Amanda Lear conegué Salvador Dalí el 1965, quan era maniquí i estudiant de Belles Arts. Aleshores començà una relació pel que sembla íntima amb els Dalí que es perllongà durant 15 anys, període que ara Amanda Lear posa a l'abast del públic amb aquest llibre de memòries farcit d'anècdotes i detalls sobre la vida quotidiana de Salvador Dalí.

Antología de la poesía gallega contemporánea

Edició a cura de César

Antonio Molina

Júcar. Gijón. 1985

Antologia bilingüe gallec/castellà enllestida per César Antonio Molina a partir d'un criteri eclèctic i respectuós amb les més destacades tendències poètiques del segle XX. Manoel Antonio, Luis Amado Carballo, Bouza Brey, Alvaro Cunqueiro, Lorenzo Varela, Luis Seoane, Iglesia Alvarino, Luis Pimentel, Manuel Cuña Novás, Celso Emilio Ferreiro, Xose Maria Diaz Castro, Antonio Tovar, Vernardino Graña, X.L. Méndez Ferrín, Arcadio López Casanova, Manuel Vilanova i José Angel Valente són, entre altres, els poetes seleccionats en aquesta útil antologia.

Pedagogia de l'oci

Josep Mª Puig i Jaume Trilla

CEAC. Barna. 1985

Guardonat amb el VIIè. Premi d'Educació Josep Pallach, aquest llibre és una reflexió global sobre l'oci entès com una realitat d'avui i —sobretot— com una necessitat futura. A destacar el tractament que se'n fa de l'animació sociocultural i les directrius que es donen per a una pedagogia de l'oci en llibertat aplicada a la realitat catalana per tal d'aconseguir que l'educació del temps lliure pugui ésser una realitat integradora i solidària.

de la fallida revolucionària que converteix la Resistència en una referència nostàlgica. Un nou temari narratiu, però, s'insinua en l'hortizó d'una Itàlia que tan calurosament ha donat la benvinguda a Mister Marshall: idealització de la vida rural davant l'elefantiasi urbana provocada per un creixement industrial brutal, no harmònic, però enlluernador per a la majoria; el retorn als limbs de la infància, entesa com a paradís recurrent; les passejades pel món interior... Tot un catàleg temàtic un xic defensiu, a la contra d'un món exterior difícil d'entendre en la seva imprevista transformació. Tot un catàleg temàtic per a una època de crisi aguda, profunda, la complexitat de la qual ha deixat al cronista tot sol amb el seu desconcert. Temps, per tant, idoni per a la literatura.

Quan tot això succeeix, Italo Calvino ja ha superat el seu compromís moral amb obres com *El sendero de los nidos de araña*, *Iraconti* i *Ultimo viene el cuervo y otros cuentos*. Aquesta dedicació al realisme existencial de primer grau abastaria fins el començament de la dècada dels 50, i ja trobem en aquest període un component d'estil que l'escriptor mai no abandonarà: el seus tons fabulosos i fantàstics.

A partir d'aquí, seran tres els camins fàcilment perceptibles en la seva escriptura (i perdó per la simplificació). En primer lloc, l'exploració del

món fantàstic, exercici que en el seu cas és més una investigació al·legòrica del món quotidià que no pas un joc que s'esgota en la seva pròpia diversió. Convé insistir en aquesta concepció no alienant del fantàstic entès com a eina que ens permet de desxifrar el món real, que Italo Calvino anirà arrodonint al llarg de la seva vida. «*Perquè el fantàstic* —digué l'escriptor ara fa un any, en el transcurs d'unes jornades sobre literatura fantàstica celebrades a Sevilla, recollides en un recent llibre no menys fantàstic (1)—, *contràriament al que hom pot creure, exigeix una ment lúcida, un control de la raó sobre la inspiració instintiva o subconscient i disciplina en l'estil; (el fantàstic) exigeix que es sàpiga, a un mateix temps, distingir i barrejar ficció i veritat, joc i esglai, fascinació i distanciament, és a dir, llegir el món en múltiples nivells i en múltiples llenguatges simultàniament*». A aquest grup pertanyen *Nuestros antepasados* (trilogia formada per *El vizconde demediado*, *El barón rampante*, i *El caballero inexistente*), *Las ciudades invisibles*, *El castillo y la taberna de los destinos cruzados*, *El pájaro Balverde y otras fábulas para niños* i *Si una noche de invierno un viajero*.

Un segon camí el duria a la ciència-ficció amb obres com *Las cósmicas* i *Tiempo cero*. Serà aquesta una incursió, tot seguint les petjades del seu estimat Wells, en un nou horitzó de la imaginació que el durà a reflexionar parabòlica-

ment sobre el nostre món i la nostra civilització. Un to irònic, una certa desimboltura vital, l'allunyanaran d'una visió tràgica del món a la manera de Pavese, un dels seus mestres sempre invocats. Ambdós camins ajudaran a Calvino a superar abastament el marc sempre estret del realisme literari i el convertiran en un mestre de la narració, de l'imprevist, les obres del qual funcionaran autònomament en qualsevol espai i temps.

Una tercera pauta de l'obra de Calvino obeeix al que ell anomenava «*rebel·lió contra la normativa de l'heroi socialista i del romanticisme revolucionari*». És el Calvino que traspuja un discret desencís davant la ficció democràtica (perpetuació de les desigualtats de sempre sota una altra roba, ajornament *sine die* dels grans debats de la propietat i l'alienació) instal·lada a la Itàlia i l'Europa de la postguerra. És el Calvino apartidari que es decidirà a seguir intervenint en la vida pública des d'un compromís polític entès de manera àmplia. L'antic partisa de la Bri-

gada Garibaldi dels anys de la Resistència i membre del Partit Comunista Italià fins els esdeveniments d'Hongria serà sempre un excel·lent company de viatge de qualsevol moviment emancipador, encara que allunyat per sempre més de la disciplina de partit. D'aquest nou compromís amb la realitat, que manté intacte l'ideari bàsic del passat, sortiran obres com *La nube de smog*, *La jornada de un escrutador*, *La especulación inmobiliaria* i *Marcovaldo*, obres totes elles que reflecteixen —sense moralines innecessàries— l'evolució de la societat italiana.

Home tímid («*sempre he tingut necessitat d'amagar-me*»), acostumava dir i escriptor exuberant, Italo Calvino és un exemple cabdal de desafiament permanent a les convencions literàries i polítiques vigents en el seu temps. Després d'un dur aprenentatge en la lluita cos a cos amb la realitat, a l'igual que el seu inoblidable *baró rampant* preferí enlairar-se russonianament en els arbres i contemplar i descriure aquella realitat indefugible des de les altures.

(1) Es tracta de la recopil·lació de les diferents intervencions i ponències presentades en el cicle sobre literatura fantàstica organitzat a Sevilla, el setembre de 1984, per la Universidad Internacional Menéndez Pelayo i Ediciones Siruela, ara posada a l'abast del lector per aquesta editorial. (Literatura Fantàstica. Siruela. Madrid. 1985)

El llibre, primorosament editat i absolutament recomanable a tots els seguidors de la literatura fantàstica, conté un sucós col·loqui de Jorge Luis Borges amb els assistents, les ponències d'Italo Calvino («*La literatura fantàstica y las letras italianas*»), Luis Alberto de Cuenca («*La literatura fantàstica española del siglo XVIII*»), Carlos García Gual («*El rey Alejandro y los árboles proféticos*»), Rafael Llopis («*El cuento de terror y el instinto de muerte*») i Antonio Rodríguez Almodóvar («*Fantasia popular: el cuento maravilloso*»), així com la transcripció de la conferència pronunciada per Gonzalo Torrente Ballester.

Per què escric?

Italo Calvino

Pel març d'enguany, Italo Calvino constestava la pregunta *per què escriu?* feta pel, diari parisenc «*Literation*» a 400 escriptors de 80 països i 28 llengües diferents. Heus aquí la seva resposta.

(*Escric perquè mai no arribo a estar satisfet del tot del que ja he escrit i m'agradaria, d'una manera o altra, corregir-ho, completar-ho, proposar altres solucions. Mai no hi ha hagut una «primera vegada». La necessitat d'escriure sempre ha estat per a mi el mateix que esborrar, substituir alguna cosa ja escrita per alguna altra encara per escriure. Perquè, tot llegint X (un X antic o contemporani) penso: «Ah, com m'agradaria escriure com X» Llàstima que això estigui per sobre de les meves possibilitats! Busco aleshores imaginar aquesta tasca impossible, somnio en el llibre que no escriuré mai, però que m'agradaria poder llegir, poder posar al costat d'altres llibres estimats. Algunes paraules, alguns paràgrafs, es presenten llavors en el meu esperit... Ben aviat oblidó X o qualsevol altre model. És en aquest llibre en el que penso, aquest llibre que mai no ha estat escrit per ningú i que podria ser el meu llibre.*

(*Escric per aprendre coses que no conec. I no em refeixo pas aquí a allò que l'art d'escriure revela, sinó a la resta: a tota classe de saber pràctic o específic, o bé a aquest saber més general al qual hom anomena «l'experiència de la vida». El que em dona necessitat d'escriure no és pas el desig d'ensenyar als altres allò que crec haver après, sinó més aviat l'amplitud de la meua incompetència.*

El cant obstinat de Carme Guasch

Jordi Pla

Ha estat dit que el dolor és el gresol de l'amor. Així com el foc posa a prova i purifica l'or, així el dolor esdevé fefaença del sentiment més noble. Semblantment, tota poesia que persegueix una virtualitat comunicativa —catàrtica— s'adequarà en aquest fi en la mesura que l'autenticitat, la sinceritat del/la poeta l'amarin des de la seva gènesi fins a la consumació en el vers. Altrament, la comunicació es relegaria a una simple irradiació estètica, a un preciós exercici de retòrica. Cal fer avinent això en prendre el darrer llibre de poemes de Carme Guasch, *Amat i amic*. (1) Si per a determinats autors el tema poètic és un pretext, per a la nostra autora és pedra angular que sustenta tot l'edifici poètic. L'amat i amic, l'espòs perdut, és el referent directe de la veu alegiaca de l'autora, que l'evoca darrera el vidre glaçat de la mort (primera part) o l'invoca, albirant-lo en l'incert espai del més enllà (segona part):

«¿per què m'és tan difícil
decidir-me a acceptar
que des de l'altra vora tu
m'allargues la mà?»

Qui hagi seguit una mica la trajectòria literària de Carme Guasch sap que aquest darrer llibre, ara com ara, no és una incursió nova en el treball de creació de l'autora sinó un esgló, una baula que s'uneix, perllongant-la, a la cadena «trenada» de l'obra anterior. La més immediatament pròxima, potser escrita en conjunt amb *Amat i amic*, és *Trena de cendra* (2), on el cant elegíac a l'espòs perdut hi pren la modulació d'una prosa lírico-narrativa. Prosa i vers, al capdavant, són en Carme Guasch un duet al servei d'una mateixa melodia

Els enamorats (Tarot de Carles VI, segle XV)

resultant. «Mentre crides t'afirmes viu encara», ens recorda. Però parlàvem d'una cadena, d'una trena. ¿On trobaríem la primera anella, en què el mateix sentiment amorós —ara pregònamment elegíac— hagués pres la forma d'una joiosa ex-

pansió lírica? El 1978 va aparèixer el primer llibre, com *Amat i amic* un recull de sonets (3), escrit als vint-i-cinc anys del casament de l'autora. El gaudi de l'amor assaonat, fèrtit i apassionat («Ets més tu que no jo qui en mi habita/ sóc més jo que no tu qui m'ha punyit...») que expressava el primer recull, esdevé sis anys més tard l'única penyora, guardada en el receptacle infrangible del temps:

«Amb el blanc i amb els grisos
el record embelleixo
i en faig una gavina obstinada
en el vol.

Hissaré —blanca i negra— la
bandera de dol
per rendir, cada dia, consol i
desconsol.»

La presència de Lull —*Llibre d'Amic e Amat*— i del Maragall de *Nausica i Seqüències* es fa patent no només en les citacions que generen, com una

glossa, els corresponents sonets amb què se'ns comunica l'autora, ni tan sols en el paisatge evocat, com és la fageda d'en Jordà, marc referencial que apareix sobretot al sonet «A sol ixent...»; allà on es fa més viva i tangible és en la lluita de la poetessa per obtenir de la renúncia física, inapel·lable, un pou d'on extreure la creixença en l'amor que no pot morir. Com si el sofriment —ni que mení al clos de la mort— fos la prova suprema per confirmar l'amor. Si Lull va esculpir en aquesta clau aquell diàleg sublim

«—Digues, auccell qui cantes
d'amor al meu amat, ¿per què
em turmenta ab amor, qui m'ha
pres a ésser son servidor?—
Respòs l'auccell: —Si no soste-
nies treballs per amor, ab què
amaries ton amat?»

i Maragall feia d'aquesta màxima als versos memorables

«Nodreix l'amor de pensa-
ments i absència,
i així traurà meravellosa flor;
menysprea el pas de tota
complacència
que no et vinga per via del
dolor»,

en els seus versos Carme Guasch reprèn el mateix motiu com una fita personal, irrenunciable:

«Viuré amb l'afany de fer
reviure
el que la mort, cruel, no pot
anihilar; el que em fa lliure
dins l'esclavatge més devot.

.....
Viuré la vida que suporta
l'estrany destí que ens és
comú:
tu, viu en mi; jo, per tu,
morta.»

Els sonets d'*Amat i amic* tenen la virtut de transmetre amb la nitidesa que neix de la sinceritat el batec punyent del dolor per l'absència, que indefectiblement tots hem sentit en moment crucials de la nostra vida. Per això, la veu de Carme Guasch —sense escarafalls, sense estridències— refà la nostra pròpia veu silent, potser només intuïda. Ens hi reconeixem i en participem amb el vincle d'uns versos que per ser profundament humans —com diu la setència clàssica— no ens poden ésser aliens.

- (1) Carme Guasch: *Amat i amic*, Ed. 62, col. «Els llibres de l'escorpí», 89 Barna, 1985
(2) Idem: *Trena de cendra*. Ed. Pòrtic, Barna, 1984
(3) Idem: *Vint-i-cinc sonets i un dia*, Aubert Impressor, Olot, 1978

biblioteca

Poemes d'Alvaro de Campos

Fernando Pessoa

Traducció de Joaquim

Sala-Sanahuja

Edicions del Mall. Barcelona, 1985

Primer dels quatre llibres que aquesta editorial dedicarà als heterònims més significatius d'aquest excepcional escriptor portuguès. Un pròleg d'Yvette K. Centeno, reconeguda estudiosa del món pessoà, unes oportunes notes a càrrec del traductor i una acurada taula cronològica biobibliogràfica de l'autor portuguès constitueixen un valuós complement a aquesta edició bilingüe portuguès-català d'un dels corpus poètics més significatius de Pessoa.

Tractat de les maduixes

Vicent Andrés Estellés

Empúries. Barna, 1985

Primer volum de memòries —ben poc convencionals, per altra banda— fruit, com el propi autor ens adverteix tot just comença el llibre, del buit que per a ell representa la jubilació anticipada «per malaltia permanent» que pateix.

Con los ojos abiertos. Conservaciones con Marguerite Yourcenar.

Matthieu Galey

Traducció d'Elena Berni

Gedisa. Barna, 1985

Marguerite Yourcenar és una dona singular, quasi una desconeguda, al mateix temps que una escriptora d'èxit creixent. Aquest llibre aplega un conjunt d'entrevistes fetes per una periodista de la revista francesa *L'Express*, revisades i signades després per la pròpia escriptora, materials que ens donen una imatge cabdal d'aquesta dona interessada en tots els aspectes del món que vivim.

Los raros

Pere Gimferrer

Planeta. Barna, 1985

Recopilació ampliada dels articles que sota el títol genèric *Los raros* Pere Gimferrer publicava en el suplement literari del diari «El País», tot donant a conèixer un seguit d'escriptors oblidats, lletraferits quasi clandestins i tipus curiosos i excèntrics del món literari de qualsevol temps i cultura. En aquest catàleg d'heterodoxes, Gimferrer ultrapassa el marc pròpiament informatiu per aconseguir unes acurades miniatures on els personatges escollits no són altra cosa al capdavant que un pretext per la creació literària.

LLIBRERIA - PAPERERIA

masdevall

RAMBLA, 18
VILAFANT, 1

TELEFON 500227

FIGUERES

Llibreter

alemany

Pujada del Castell, 43

FIGUERES

Elogi no gens críptic d'un llibre (quasi) rodó

Ben Gabirol

La *rentrée* editorial *chez* Carles Vallès arriba aquest any de la mà d'un llibre (1) nascut a l'ombra apassionada de les relacions incestuoses que des de molt antic, potser des que el vell Homer descriví l'escut d'Aquil·les, mantenen literatura i pintura, la paraula i les formes.

També en les nostres rodalies s'ha produït l'exemplar simbiosi, i una ploma experta (Narcís Pijoan) posada al servei d'una alta causa (els pinzells incansables i enlairats dels Anson, Lleixà, Ministrall, Pujolboira i Roura) ha donat com a resultat el llibre (quasi) rodó que el proppassat dissabte fou presentat a la ciutadania per Joan Ferrerós a la Galeria Art 2 (salut, Maika) de la Pujada del Castell.

Llibre (quasi) rodó encara que de format un xic més cartesià, segons recomanen les lleis del mercat i els costums dels qui encara saben llegir, el títol del qual ja reflecteix amb transparència les intencions de l'autor i n'anuncia el to de l'escriptura. Diu així: **Un tríptic no gens críptic**. Per a

seguir tot d'una: **Auca i memorial de la macropintura «Cinc visions dins d'un espai empordanès» fet en homenatge a Salvador Dalí**. I encara afegeix, amb lletra menuda, com aquell que no diu res: **Amb un desplegable (del tríptic, s'entén) signat pels artistes**, la qual cosa acaba per arrodonir definitivament el producte tot donant-li un atractiu complementari.

Naturalment, i per si algú s'ha perdut, aquest tríptic no gens críptic no és altra cosa, dit en dialecte de periodista, que aquell generós mural enllestit a la Plaça de la Palmera la tardor del 84 pels pintors abans esmentats: els mateixos 150 metres quadrats de *titanlux* que avui fan el que poden per a endolcir l'arquitectura tontament moderna del cinema que tenen davant per davant. Ja ens entenem.

Tornem al llibre però. Acompanyat/protegit per una puntual hemeroteca, que els addictes a les cronologies jutjaran necessària i suficient, i per una allau fotogràfica potser excessiva, el text enjogassat i desinhibit de Narcís Pijoan sura dins

del disseny clar i senzill del llibre i esdevé protagonista de l'invent. Pura laminadura escrita, a més a més, a una distància perceptiva adequada de la història a desflorar, ni massa prop (periodisme de *recader*/violació) ni massa lluny (lirisme improbable del *titanlux*/carrincloneria platònica), que posa a l'abast del lector la crònica més o menys íntima d'aquella maratò pictòrica que ara fa un any protagonitzà —A.M. D(alí) G.— el comitè central del Grup 69. Magistral.

— Vol dir que no en fem un gra massa, mestre?

— *Peut-être*, però li recomano que llegeixi la mostra que segons tinc entès es publica en aquests papers (2)

— I aquest quasi, què hi fa doncs en el títol?

— La reputació del crític, jove, la reputació... I el *titanlux*, és clar.

(1) *Un tríptic no gens críptic*. Narcís Pijoan.

Carles Vallès, Editor. Figueres. 1985.

(2) Vegeu, en aquesta mateixa pàgina, *Sis homenots fan el 69*, primer capítol del text de Narcís Pijoan.

Sis homenots fan el 69

Narcís Pijoan

Una tarda xafagosa d'estiu, tot passejant per la plaça de la Palmera l'esvalotat pintor empordanès Josep Ministrall i el celebèrrim Agustí del «Dynamic», infatigable pare i padrí de quimèrics projectes, entre altres bagatel·les el nom i l'entrellat de les quals no puc recordar, decidiren crear alguna diversió per tal d'adherir-se comercialment i artística als actes que durant l'any 1984 se celebraven a Figueres en ocasió de l'anomenat «Any Dalí».

Ministrall assumí la responsabilitat de l'espectacle artístic, convocant a capítol a Dai-Bih-In, Anson, Lleixà, Pujolboira i Roura. Aquests sis homenots posseïxen, a part de llur inusual talent de pintor, diguem millor de llur enorme instint de pintor, un grau d'atracció personal, una personalitat tan francament suggestiva i bonhomiosa, que els fan, també com a homes, força interessants. Les qualitats d'aquesta colla d'amics, són abundoses i radiants, la màgia de la salut d'ànima de cadascun i de llurs privilegiades retines, són evidents. Decididament són uns barons tendres per a ésser estimats, protegits i admirats. Això explica la facilitat amb què al seu entorn creixen d'una manera espontània i natural els elogis més commovedors i les més cordials oportunitats. Al costat de qualsevol obra dels sis homenots —de vegades davant una simple i ràpida nota de color— sentim sempre, a més de la frisança estètica que ella ens inspira en particular, una sensació d'alegria i d'eufòria generals; fent-nos reviure les hores més fàcils i més felices, els moments més deliciosament sans, les estones més tòniques de la nostra vida. Tant els pintors com llurs obres ens procuren una mateixa acollida vibrant, generosa,

Ministrall, Roura, Lleixà, Anson i Pujolboira posant per a la posteritat davant llur tríptic no gens críptic

llumínica. Són pintors nascuts entre 1943 i 1949, fincats, residents i fixats a Llers (Dai), Figueres (Anson), Tonyà (Lleixà), Albons (Pujolboira), Vilabertran (Roura) i Llers (Ministrall).

Aquest escamot de malviure, aquesta colla d'empordanesos de naixença i «honoris causa», va

debatre la qüestió i havent pesat les raons a favor o en contra, passant moltes nits en blanc en companyia d'iguanes i de bruixes lesbianes, establí que la millor manera de retre homenatge a Dalí era dedicant-li una obra col·lectiva: una mena de simfonia de formes i de color pintada al ca-

rrer, davant dels transeünts; un tríptic descomunal plantificat com un retaule a l'altar laic de la Plaça de Palmera; un prisma triangular de fusta muntat sobre la via pública en una bastida encimbellada. La idea, en perfilarse més i més, atesa la seva envergadura, necessitava alguna em-

penta oficial que ajudés a finançar-la. L'Ajuntament de Figueres va prometre recolzar-la. Tot això de l'art al carrer interessava als consellers més culturals, a les autoritats més conspícues. Era un projecte que tenia el discret encant de les coses innòcues. L'art al carrer? Ai caram...

Els pares de la criatura, reunits al restaurant Shang-Hai, prèvia proposta dels membres més barbaflores i patriarcals, acordaren batejar-se emprant la denominació, un pèl obscena i afrancesada, de «Grup 69». Al cap de poca estona, molt abans d'arribar l'hora del te i del Saki —assenyalat aquest detall perquè no es pugui atribuir com s'esdevé sovint a l'abús de la verborrea o de l'alcohol — tothom es trobava ja dins l'atmosfera especial pròpia del 69. Entre uns i altres, coneguts i desconeguts, simpatitzants i adversaris i amics i enemics, s'havia establert un lligam que els uniria per un parell d'hores dins una mateixa confiança, dins un mateix fervor. Al restaurant, després d'aquesta parida, tothom s'abraçava, tothom es petonejava frenèticament. És ben bé allò que canten els del «Mecano»: «Shang-Hai, Bombai, debajo de un flexo; Shang-Hai, Bombai, me dístes un «bexo»...»

I així finalitza el primer episodi. Si em féu l'honor de continuar llegint aquesta auca, podreu saber molts altres detalls de positiva importància: Com el «show» previst pel 7 de Setembre 1984 s'hagué d'ajornar, com la Plaça de la Palmera no fou escollida per a escenificar el festival; les raons inextricables de l'adjudicació de Dai-Bih-In; les vicissituds del mural, i, finalment, les escenes orgàstiques del triomf de la laboriositat i la perseverança dels nostres herois.

En la mort de Manuel Sacristán.— La desaparició prematura de Manuel Sacristán (1925-85) ha deixat al país sense un pensador, un mestre i un ciutadà de qualitat excepcional. Membre d'una generació especialment castigada per les conseqüències de la guerra civil, el filòsof recentment desaparegut fou sempre un insubornable representant de la solvència intel·lectual i de la dignitat moral, ja fos sota la Dictadura franquista o sota el seu corolari natural —l'anòmica Espanya autonòmica— que ara gaudim. Ambdues característiques el convertiren en mestre indiscutible i discutit de diverses generacions i en testimoni llúcid i incòmode del seu temps, que fou (és) el nostre.

Com era d'esperar, virtuts tan poc usuals li valgueren, ja en vida, la recompensa que en aquests casos acostumem a reservar als millors d'entre nosaltres: la marginació, la solitud, el silenci, la indiferència. I també un homenatge involuntari, aquest *post mortem*, que ve a donar sentit a una vida dedicada a l'estudi i a la pràctica en llibertat de la llibertat: la prohibició dels seus llibres en la recent Fira del Llibre de Moscou per part de les autoritats soviètiques. El més responsable dels divulgadors del marxisme a Espanya rebia així l'últim reconeixement a la seva tasca.

Del sentit de la seva vida i obra ens en parla **Joan Manuel del Pozo**.

La paraula contra el mal social

Joan Manuel del Pozo

Manuel Sacristán no fou pròdig en la producció d'obra escrita; hi ha en el gremi dels filòsofs tot un corrent de continença gràfica que té un vell cap d'escola, Sòcrates, l'àgraf venerable, i que troba epígons en tot temps i contrada; dels dos darrerament desapareguts entre nosaltres, Pep Calsamíglia ha representat l'agrafia en estat gairebé pur i Sacristán un notable exemple de contenció. Aquesta circumstància, que lamentem tots els qui no hem tingut la sort de gaudir de la presència i la paraula directa del pensador i que algú podria precipitadament atribuir a una incapacitat, ens il·lustra sobre un aspecte del seu tarannà filosòfic: un respecte gairebé temerós davant el nucli del pensament, la paraula, que és tant com dir davant el nucli de la paraula, el pensament: és precisament un filòsof avui als llimbs dels *démodés*, Heidegger, sobre qui Sacristán elaborà la seva tesi, qui sentència en la seva breu *Carta sobre l'Humanisme* que «en la llengua escrita el pensament perd fàcilment la seva mobilitat pròpia del seu regne». Quan la contenció gràfica neix de l'íntima i lúcida percepció d'aquest fet, és signe inequívoc —bé que no exclusiu— de rigorositat intel·lectual, qualitat més apreciable com menys abundosa.

La formalització del seu afany de rigor pren cos en la seva dedicació teòrica preferent dins el camp de la filosofia: la lògica, esquelet de tot rigor mental; amb el seu manual —més que un manual en el seu moment, també— *Introducción a la Lógica y al Análisis Formal* —primer no importat de lògica formal— molts estudiants de la filosofia oficial, pretensiosament autoqualificada de perenne, tinguérem l'oportunitat d'aprendre extramurs, en

Manuel Sacristán

solitari i silencios diàleg amb el seu autor, la moderna lògica, alternativa a l'aristotèlic-escolàstica, més àgil, rica en matisacions i possibilitats i incardinada en les ciències, sense que per a tranquil·litat de tots es trenqués la congruència amb la rànica rutina dels Barbara-Celarent-Darii-Ferio i tota l'empolsinada sil·logística.

La dedicació intel·lectual a la lògica, però, no fou per a Sacristán l'oportunitat de fugir dels problemes materials i socials pel camí de les formes pures; en la significació abusiva de molts manuals es divideix el panorama de la filosofia contemporània en lògic-analític i marxistes-dialèctics; els primers, suposadament segons els seus adversaris, farien el joc al (des)ordre establert tot dient que no hi ha més filosofia que la

que s'ocupa de les formes del pensament i del llenguatge i que els problemes humans i socials no són susceptibles d'un tractament sistemàtic i amb garanties; els segons, a l'inrevés, són acusats de reduir la filosofia a una assistencialisme social revestit de terminologia revolucionària. Sacristán fou una mostra viva de la falsedat d'aquesta divisió reduccionista: posà el pensament formal, dialècticament, en connexió amb el pensament social i viceversa: la seva militància política comunista, d'alta qualitat teòrica-pràctica segons múltiples testimonis, és prova de l'arrelament de la seva lògica; el seu pensament abstracte és culminació formalment rigorosa de la seva atenció a les ciències positives i als problemes socials. A més, com a senyal de la seva rica

atenció al fenomen humà, va dedicar pàgines sensibles a poemes tan diferents com Goethe o Raimon; i darrerament, encara, en línia no absolutament coincident amb Wolfgang Harich emmarcava la seva reflexió en l'horitzó dels problemes ecològics.

Tot i que ja és lloc comú, cal afirmar que Sacristán fou el gran introductor del pensament marxista a Espanya; gràcies a ell, aquí s'entrà en contacte amb un marxisme viu, de qualitat acadèmica i militant alhora, enriquit per les aportacions —criticades pel propi importador quan calia— de Lenin, Lukács, Labriola o Gramsci. La seva tasca de comentador, traductor i professor ha estat d'una dimensió reconeguda valuosa, ennoblida a més per una actitud personal de gran força moral que el dugué —amb Aranguren, Tierno, García Calvo i Valverde— a ser expulsat de la Universitat en l'efervescència del moviment estudiantil; el seu compromís amb la realitat social no fou acomodatíci i el mantingué en tensió amb algunes modes intel·lectuals i sobretot polítiques de l'àmbit comunista, cosa que pot explicar en part l'absència del seu nom en la primera fila del panorama de l'actualitat en els darrers anys: la seva aparent retirada no era tant, però, la del dògmatic encimbellat al castell d'una teoria tancada, com la del pacient intel·lectual que reconstrueix honestament, sense parar, i segons les pròpies paraules, «les bases de la mil·lenària lluita contra el mal social, consistents en el coneixement adquirit amb les cauteles analítiques de la ciència». Atesa la magnitud de l'objectiu vitalment assumit, podem ben dir que la seva mort ha estat més injustament prematura que mai.

biblioteca

La vida nueva

Dante Alighieri

Pròleg de Carlos Alvear

Traducció i notes de

Julio Martínez Mesanza

Edicions Siruela. Madrid. 1985

Dins la bellíssima col·lecció «Selecció de lectures medievals» d'aquesta editorial, modèlica pel que fa al tractament formal dels seus llibres, apareix ara una nova edició bilingüe de la «Vita Nuova», obra escrita pel gran poeta florentí a les acaballes del segle XIII. Text melanconiós escrit poc després de la mort de Bice Portinari, la «Vita Nuova» és la història —plena de trets autobiogràfics— d'aquest amor la sublimació del qual inspirarà al poeta, 25 anys després, algunes de les pàgines més belles del «Paradiso».

Teoria de Catalunya

Joan Perucho

Edicions 62. Barna. 1985

A cavall entre la realitat i la fantasia, la història i l'actualitat, Joan Perucho ens dona en aquest llibre una visió subtil i irònica de Catalunya, bastida a partir d'un curiós muntatge de textos d'autors reals o apòcrifs, segons el joc ja habitual en aquest escriptor i bibliòfil extraordinari.

Proust. El ocio y el mal

Víctor Gómez Pin

Montesinos. Barna. 1985

En aquest estudi breu i penetrant sobre l'obra proustiana, Víctor Gómez Pin tracta de fer una reflexió ètica sobre aquest fenomen estètic que constitueix la «Recherche». L'obra cabdal de Proust apareix així com «el paradigma del treball absolut, d'un heroic esforç per a convertir-se en figura pura de narrador, en simple lloc de projecció del verb».

Tras las huellas de un fantasma

Gonzalo Penalva

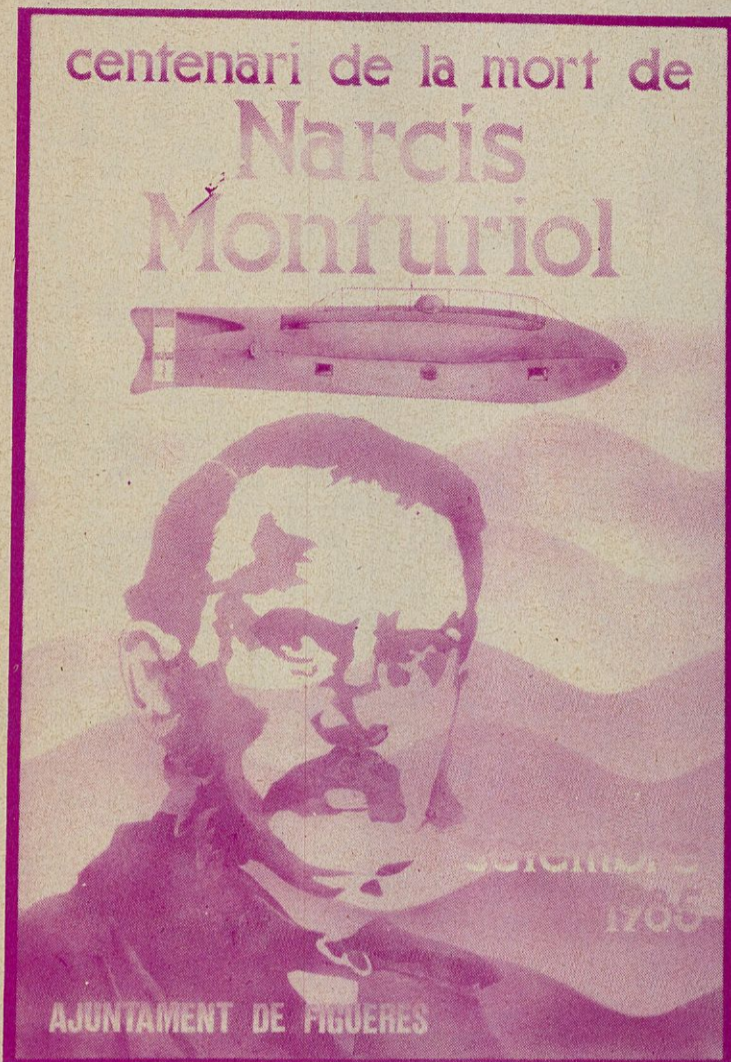
Turner. Madrid. 1985

Primera biografia d'aquest home notat i paradoxal desaparegut ara fa dos anys. Escriptor de molts variats registres i gèneres, Bergamín és encara un autor silenciós i quasi clandestí per raons òbvies extra-literàries, ostracisme que cal entendre a partir del seu irrenunciable compromís ètic i de la seva infatigable independència de criteri allunyada de qualsevol forma de servilisme a l'ús. Aquesta aproximació a la seva vida i obra ve a paliar, en certa mesura, un dels més lamentables capítols d'ingratitude cívica i literària comès contra un dels més lliures i llúcidis testimonis de la vida cultural espanyola d'aquest segle.

L'autor d'aquest article ve a suggerir-nos que l'esperit dels actes programats per l'Ajuntament de Figueres, amb motiu del centenari de la mort de Narcís Monturiol, no haguessin estat tal vegada del grat de l'homenatjat. Al capdavant, fent una mica d'història-ficció —no massa arriscada per altra banda—, Narcís Monturiol estaria avui situat a l'esquerra extra-parlamentària.

Reflexions sobre un homenatge

Alfons Romero

Reflexionar sobre Narcís Monturiol, als cent anys de la seva mort, just en el moment en què la Comissió Especial de l'Ajuntament de Figueres ha iniciat i coordinat un conjunt d'actes en el seu record, permet (o tal vegada exigeix) un comentari en llibertat sobre els perills que planegen a l'hora de recuperar per al nostre present la vida de l'homenot desaparegut.

En primer lloc, cal preguntar-se de debó si es tracta d'evocar la història d'un home, d'una individualitat única aïllada del seu context, o de connectar amb el passat col·lectiu de la nostra ciutat i de Catalunya, el qual féu possible el fenomen Monturiol. Sovint, i en aquest cas és ben notori, efemèrides com aquestes s'aprofiten per a glossar una història d'herois romàntics en la qual les biografies personals són un conjunt de situacions extremadament dinàmiques davant la massa amorfa del teixit social.

Connectar amb Monturiol és quelcom més que refer uns

apunts biogràfics. És resituar-se en la història social del progressisme al segle XIX, marc en el qual Narcís Monturiol es va comprometre —amb il·lusió i decepció— amb el naixent republicanisme, alhora que va fer una opció particular abocant-se amb gran altruisme a difondre a Catalunya l'ideari de Cabet, un dels teòrics de l'anomenat —des del 1839 i segons la definició de Blanqui— socialisme utòpic.

Per això, voler homenatjar Monturiol avui des de les institucions, sense dir explícitament als ciutadans que es tracta d'un demòcrata republicà i d'un precursor del socialisme utòpic a Catalunya, no és res més que platicar amb retòrica buida i sense contingut.

En segon lloc, cal interrogar-se si cal fer una història global o continuar fent històries parcials.

Compte en enfatitzar Monturiol com a l'inventor del submarí. En certa historiografia i publicisme català s'ha produït aquesta destorsió, intencio-

nada o no. Sintèticament enumerem en ordre cronològic, diversos homes que varen reflexionar i aplicar en molts casos les seves teories en la construcció d'enginyos que volien navegar per dessota l'aigua: William Bourne (1580), Pegetius (1605), Cornelius Van Drebbel (1620); Marin de Mersene, John Wilkins, Giovanni Borelli i Denis Papin al llarg del segle XVIII, als quals seguien Simons (1747), Day (1775), David Bushnell (1776), Robert Fulton (1801), els germans Goussier (1810) i Montgery (1825). I finalment, com immediats antecedents i contemporanis de Monturiol, tenim a Anotine Payerne, el marquès d'Aubusson i Wilhem Bauer.

Conseqüentment, cal resituar Narcís Monturiol en el seu just context, en el seu esgraó cronològic cap al perfeccionament de la navegació. És prou definidor que mentre a Catalunya s'imprimeix la imatge d'inventor del submarí (una bona mostra és la bandera de combat lliurada a un submarí de l'Armada), en l'exili mexicà s'havia editat «Pels camins de l'utopia», J. Soler Vidal, llibre encara tristament desconegut a Catalunya. Una dicotomia que va més enllà de l'anècdota i que expressa que en els últims quaranta anys hem viscut amb una història parcial pretesament parcial i desinformativa.

Un bon homenatge a Monturiol ha d'estar inspirat en la reconstrucció de la totalitat de la història del nostre poble.

Finalment, l'estil d'evocar el passat —i en el cas de Monturiol és quasi obligat— hauria d'ésser simple, auster i útil. Cal cercar els elements que posin a l'abast de la ciutadania la informació que ajudi a la formació d'una consciència col·lectiva vers el seu passat. Magnificar tombes, abrindar-se en parlaments institucionals, descobrir plaques, editar medalles, fer ofrenes florals, carregar el protocol... són elements barrocs aliens al subjecte d'un homenatge que al cap i a la fi ha de tenir un objectiu clar i honest: que els figuerencs coneguem la nostra història que sovint no s'ha sabut explicar o que ens l'han amagat.

Festival Internacional de Música de l'Empordà

Cinc anys de feina

Joan Ferrerós

La tradició no ha atribuït al número cinc la dimensió màgico-costumista que ha donat al tres o al set. Però el més recent sistema decimal en canvi li ha conferit un notori caràcter de replà en l'escala numeral. És el que fa cinc el Festival Internacional de Música de l'Empordà que està a punt de culminar en aquests darrers dies de setembre. Els quatre primers, sota la presidència de l'apassionat i empenedor home-orquestra Carles Coll, i aquest darrer amb el qual s'ha estrenat el *gentleman* en ponderació, equilibri i discreció, l'Albert Fita.

Les Joventuts Musicals de Figueres nasqueren l'any 1972; feren una vida o millor una videta. L'anèmia portà l'Associació a punt d'extinció l'any 1979, i fou llavors quan un grup de joves —Carles Coll, Eugènia Sala, Jordi Ametlla, Parés, Anguera, Josep Mª Poch, etc.— que, amb un altre enfoc, la revitalitzà. Un nou enfoc populista amb tots els defectes i virtuts de la cosa, en una època propícia per a aquestes difusions; així com fins llavors havia estat elitista amb totes les bondats i condemnes deduïbles del fet.

El mateix any 79, essent el president Coll element del Patronat de Vilabertan, se celebraven concerts al Monestir en honor i glòria dels mil anys que complia la pedra sacra. Constatada la idoneïtat sonora i ambiental de lloc, l'any següent s'organitzà el primer Festival. L'èxit considerable animà la Junta de les JJ.MM. de Figueres a prosseguir; any rera altre el rebement ha estat cada vegada més entusiasta. Els actes paral·lels als concerts de música clàssica han estat amb el temps més, i més diversos; aquests actes d'acompanyament, durant el 3er. Festival, foren dedicats en homenatge a Salvador Dalí, la qual cosa provocà una notable incidència extra-musical.

El treball ingent que ocupa la Junta de les JJ.MM. en l'organització d'aquest mes-i-mig musical va destinat al públic empordanès, i representa una culminació de l'activitat musical de tot el curs —de l'hivern—; això diferencia el nucli figuerenc d'altres que es limiten als concerts estivals, aprofitant el percentatge melòman turístic. Amb tot, els concerts de final d'agost, primers de setembre, sempre compten amb un cert auditori nòrdic, ros palla. Quan al personal del país, els primers anys i certs concerts-estrella han passat pel fenomen indestriable de la música culta: els concerts presos com a acte social a més de / més que musical per un sector de l'assistència. Aquests darrers anys, però, llevat d'algun concert-esdeveniment el públic és addicte a els audicions, majorment: és l'avantatge dels concerts de clàssica, que avorren d'una manera còsmica al no afeccionat. En aquest aspecte, probablement en aquest 5è Festival, el volum de públic és el cabal normal i assegurat —i esperem que en creixement— que pot proporcionar l'Empordà.

Si bé l'església de Santa Maria és un local d'una gran presència i amb un audio apreciable, en certes ocasions la comoditat és discutible; potser la concurrència agrairia algun canvi —excepcionalment: un aforament més gran per a certs concerts presumiblement concorreguts i, a vegades un de més petit per a casos d'interès més particular.

És indubtable, i els fets ho demostren, que l'encert dels integrants de les Juntes en la feina feta, és obvi. Des d'aquests «papers violetes» els felicitem i encoratgem a seguir oferint a l'Empordà probablement l'acte cultural de més relleu del cicle anyal.

Sembla que no hi ha volta de full. A menys que la barbàrie atòmica ens reinstal·li, en el millor dels casos, en una nova prehistòria, la informàtica serà un dels llenguatges bàsics d'un futur tan imminent que ja és present. Cal, doncs, començar a pensar seriosament en una segona alfabetització si volem

reconèixer una part important de la xarxa simbòlica que ens envolta. I no s'hi valen planys: situar-nos contra aquest nou codi comunicatiu pot arribar, en un futur immediat, a ser tan pintoresc com en el seu dia ho fou estar contra la llum elèctrica, el cinema sonor o l'aviació comercial.

Cara i creu de la informàtica

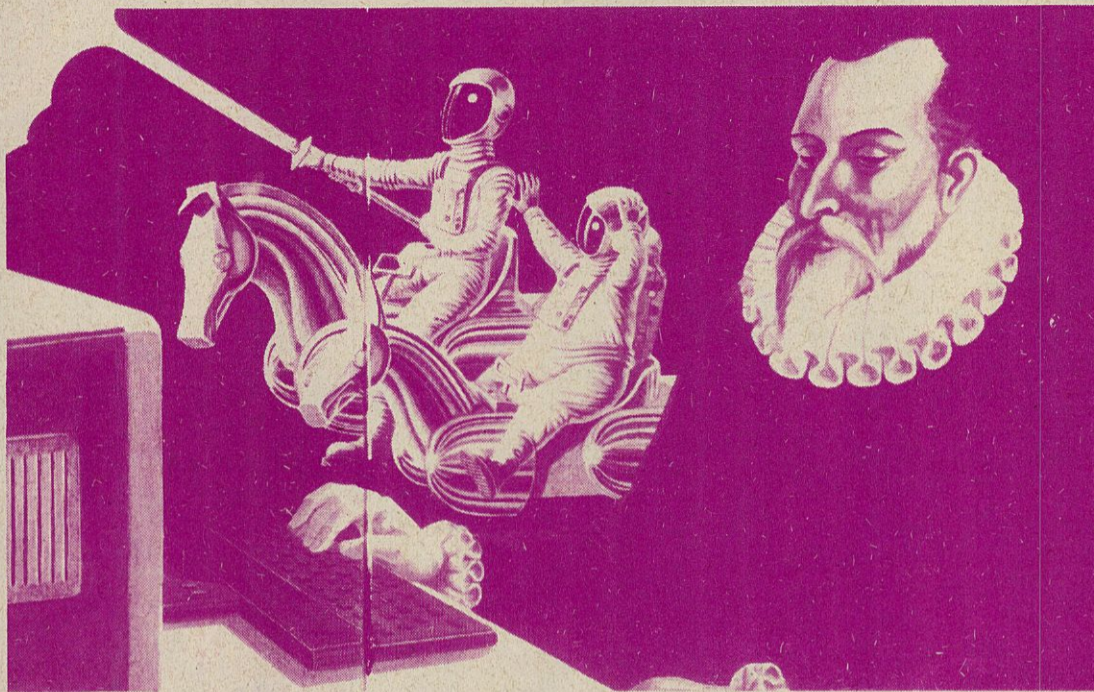
Simó Bosch

Avui dia contemplem entre esperançats i temorosos l'ascens imparable de la Informàtica i aquest fenomen ha motivat en moltes persones una actitud clarament defensiva, una visió més o menys neguitosa dels problemes econòmics i laborals que provocarà —o està provocant ja ara— aquesta irrupció massiva dels ordinadors en la vida quotidiana. En tots els sectors de la societat s'observa un considerable recel envers aquests moderns aparells electrònics que pretenen realitzar tota la feina, que volen fer-nos la vida més còmoda, que ho resoldran tot, i que ho controlaran tot (a nosaltres també, és clar).

Potser aquestes prevenicions caldria orientar-les vers quelcom més concret. Dic això perquè les poderoses empreses de la Indústria Informàtica són d'un dinamisme i combativitat extrems, essencialment multinacionals, amb la competència ferotge que sovint emprà mètodes poc nets (l'espionatge industrial hi és bastant freqüent) i amb nombrosos executius de l'estil d'en «J.R.».

Aquestes firmes el que volen és vendre i per això totes coincideixen en intentar convèncer als clients potencials —que si fa o no fa ho som tots— que la Informàtica és imprescindible enguany, que una empresa no informatitzada està abocada al fracàs, que qualsevol petit negoci requereix el seu corresponent equip d'ordinador i perifèrics adients, i d'ençà de l'aparició dels minúsculs ordinadors personals o domèstics el ciutadà normal i corrent s'ho ha ben cregut això que li diuen els anuncis dels diferents mitjans de comunicació: que si avui dia el qui no coneix el *BASIC* és com si fos analfabet, que gràcies als ordinadors la vida serà més agradable, que si no pugem al tren de la Informàtica ens quedarem irremissiblement endarrerits...

Igual com ara fa uns anys el consumidor obedient a les ordres emanades del televisor pugnava per poder aconseguir el cotxe, la rentadora automàtica, el televisor en colors, etc., enguany juntament amb el vídeo desitja el seu petit ordinador (que és relativament barat, molt barat, tot s'ha de dir), i l'actual crisi eco-

nòmica també hi posa la seva cullerada; en efecte, amb aquesta crisi hi ha un ambient d'inseguretat, de malfiança, de por, de molta por al futur que provoca l'ingrés de molta gent en aquesta mena de nova secta on les llatínades de la religió «convencional» són substituïdes per neologismes de regust màgic: «chip», «hardware», «bytes», «interface», etc. I encara es promou amb més força l'adhesió a les noves idees tecnològiques quan es tracta de les generacions que puguen; molts de pares que es consideren a si mateixos com a incapacitats per a aprendre les nocions bàsiques d'Informàtica s'esforcen en convèncer els seus fills per a què aprenguin «la Ciència del futur»; no en va s'ha dit i repetit que el jovent i fins i tot la mainada comprèn amb més rapidesa i facilitat la teoria i la pràctica de tot el que té a veure amb els ordinadors.

La propaganda televisiva és naturalment la que arriba a més àmplies capes de població, però no és pas l'única que ens fa conèixer les excel·lències de la Informàtica, també els diaris i revistes insisteixen sobre aquest tema, surten com bolets revistes especialitzades en la matèria, ensopeguem en la premsa general amb articles divulgatius amb aire futurista, i si els llegim i en fem massa cas ja no sabrem on parem: Telemàtica (la Telefònica ja es disposa a ampliar els seus

tentacles), Robòtica (aquests japonesos que no paren!), Biotecnologia (hi ha qui diu que serà més «revolucionària» que la Informàtica fins i tot), TV per cable (més facilitats per al televident), Bases de dades (fora les enciclopèdies!), estranyes sigles relacionades amb aplicacions informàtiques (CAD-CAM, EAO, TPV, CAO, etc.),... Tot plegat sembla un vertigen diabòlic que atabala i mareja aquest pobre ciutadà que deu anys endarrera vivia força tranquil sense por a perdre el seu lloc de treball i preocupat només per l'adquisició dels objectes que la persuasiva societat de consum li anava indicant. Qui li ho havia de dir que el món canviaria tant en tan poc temps!

Si el que he dit abans pot semblar un pamflet «anti-informàtic» que evidència alguns dels aspectes problemàtics de la popularització dels ordinadors, ara tocaré un aspecte més intel·lectual de l'afar: l'impacte de la Informàtica dins de la literatura (entesa en un sentit molt ampli, és a dir, incloent periodisme, tradicions populars, etc.).

Molta gent creu que l'esclat actual de la Informàtica farà que el *floppy* i el monitor de fòsfor verd substitueixin el llibre i l'escriptori. L'obra guanyadora del darrer premi «Josep Pla» exposa les reticències de l'autor envers el món dels ordinadors, reticèn-

cies que són compartides per molts d'intel·lectuals, i si bé aquest llibre mereix ser comentat extensament em limitaré a citar una de les afirmacions que s'hi troben: «...el futur de la literatura només depèn d'una elecció final: passar el temps lliure amb el paper o amb la cinta magnètica». No crec pas que sigui exactament aquesta disjuntiva la que ens ha de preocupar, sinó més aviat el perill de deixar d'escriure (sigui en un paper, en una pissarra, en un tros de fusta, amb llapis o amb bolígraf o per mitjà del teclat d'una màquina d'escriure o d'un ordinador, tal-hi-fa, al capdavant el mitjà i el suport són circumstancials), i no solament deixar d'escriure, també deixar de pensar, d'investigar, de crear...

I què en diuen de tot això els qui s'han aventurat poc o molt en el camp de la Informàtica? Quina mena de gent són? Alguns s'hi han llançat de caps, en són admiradors incondicionals, i el seu entusiasme no té límits; formen grupets i capelletes, s'esforcen en estar sempre al dia pel que fa a les novetats més recents; sovint fan una mica de basarda a la gent que conviu amb ells; en el fons són persones ingènues, però això no vol pas dir que sempre siguin innocues.

Un altre sector de coneixedors de la Informàtica són els que en podríem dir «infil-

trats». El motiu que els ha emprès no és ni la il·lusió ni l'adhesió a les noves tècniques, més aviat són gent amb unes clares reserves contra el creixent poder dels ordinadors, de més edat que no pas els veritables «addictes», i que han decidit d'aprendre una mica de Informàtica per a conèixer millor —i si vé el cas combatre— el vigorós moviment potenciador d'aquesta Ciència que estem veient avui dia. Val a dir que aquests falsos «militants» han acabat acceptant més del que havien previst respecte de les noves doctrines; em fa pensar en allò que deien els moralistes nacional-catòlics dels anys cinquanta: que si hom s'acosta a la ocasió de pecar acabarà pecant, que cal fugir de les males companyies i les males lectures, etc.

De fet, qui ha après algunes nocions de *BASIC* o qualsevol altre llenguatge de programació i es decideix a prendre part activa en la programació, experimenta una sensació ben real d'ús de la creativitat, i encara que potser sigui dels qui d'anduvi recelaven dels mètodes informàtics tindrà satisfaccions similars a les que sent qui conrea una o altra forma de literatura. Per a programar cal paciència, mètode, voluntat de millorar la presentació dels resultats, reflexió, qualitats que són també pròpies de l'escriptor i del periodista. D'altra banda, construir un programa és un magnífic procés d'aprenentatge; hom pot anar comprovant conforme va introduint successives línies de programa si tot va funcionant de la manera esperada, es poden aprendre els errors i corregir-los (i el que és molt important: podem aprendre de resultes dels errors), hi ha la possibilitat d'eliminar les imprecisions, de modificar detalls, d'introduir variacions interessants dins del programa, etc.

I encara resten més aspectes positius per a considerar respecte del que hom aconsegueix quan aprèn a programar. L'ensenyament de la Informàtica en els Instituts i les Escoles no solament promou entre els alumnes l'esperit d'observació, el sentit lògic, la precisió en les idees i tot això, a més a més ofereix aplicacions prou suggestives en les més diverses matèries — a

Tot mirant La Finestra Indiscreta

Diseminari del Grup Brubur

◀ primer cop d'ull es podria creure que només dins de la branca de Ciències i més concretament dins de les Matemàtiques hi encaixaria bé— fins i tot les més impensades.

Cal per tant saber veure el vessant positiu del fenomen informàtic; si bé és cert que ens hem d'oposar a l'ús abusiu que en facin els poderosos per a controlar més i millor, i que hem d'evitar que serveixi per a promocionar l'estupidesa i el cretinisme, no podem barrar el pas frontalment a aquests aparells que han envaït tantes llars. La gent que té a casa un petit ordinador ha d'entendre que allò serveix per a alguna cosa més que per a jugar a «marcianets» i altres distraccions similars. I sobretot el que convé és inculcar al jovent que de cares a un futur que serà —ens agradi o no— altament informatitzat, la capacitat creativa combinada amb l'esperit de treball constituirà un factor fonamental per a «realitzar-se», sigui en forma d'èxit en els estudis, d'obtenció d'un treball satisfactori, d'ocupació grata dels moments d'oci o lleure, etc. Els qui ara estan fent EGB, BUP o FP, han de ser advertits del fet, que ja ha passat aquella època en la qual tot anava rodat i no calia tenir iniciatives, i que el tipus de persona que no vol fer l'esforç de pensar pel seu compte i que s'irrita davant d'una situació que surti dels seus esquemes mentals preestablerts té un futur bastant negre, mentre que el qui tingui empenta, enginy i decisió, aquest se'n sortirà.

Quan ens vàrem decidir a fer aquest treball d'aproximació a «Rear Window» (La Finestra Indiscreta)(1), d'Alfred Hitchcock i a la seva abundant bibliografia, tinguérem en compte:

1) El fet de que «Rear Window» es tracta d'una pel·lícula sobre un subjecte (professional de la visió —reporter fotogràfic— en atur forçós) en posició de tele-espectador que mira les discretes finestres dels seus veïns d'enfront a través de la seva Indiscreta Finestra. Una pel·lícula sobre el cinema que roda, munta i projecta l'esmentat subjecte que va de *voyeur* —Peeping Tom— domèstic.

2) El fet que tots els escrits que hem tingut oportunitat de llegir entorn «Rear Window» donen la impressió de que es senten literalment fascinats per la vertiginosa *mise en abyme* (l'anomenat efecte *Vache qui rit*: ... un ull que mira un ull que mira i és mirat per un ull que mira...) del complex Dispositiu que es posa en joc al llarg de la pel·lícula, raó per la qual al·ludeixen parcialment al mateix però no acaben d'explicitar-lo en la seva

totalitat.

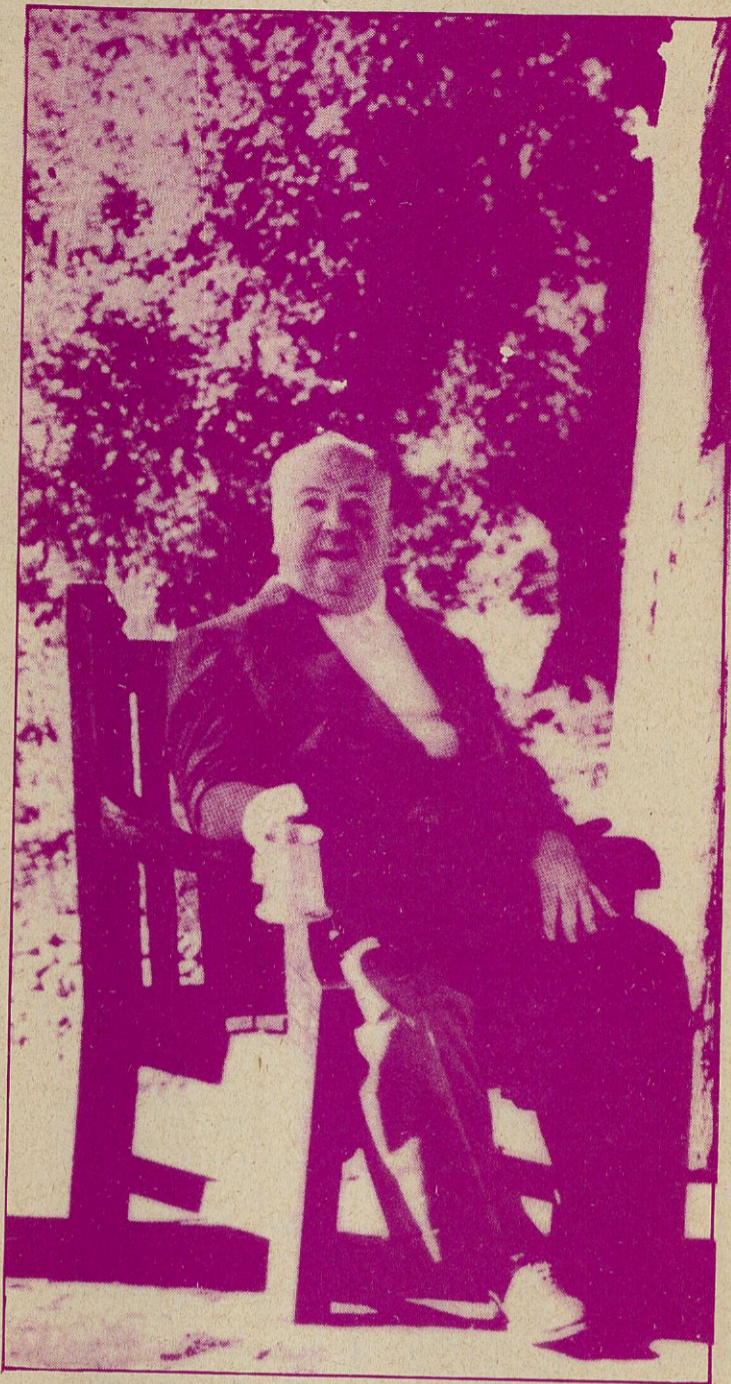
Per aquest doble motiu, a l'hora d'estructurar aquest treball hem volgut:

a) Explicitar d'una forma esquemàtica aquest complex dispositiu —que en homenatge a Hitchcock anomenem *Dispositiu Hitchcock*—, en el qual s'exposa com es va encadenant la Mirada des de l'ull del Director fins l'ull de l'Espectador, tot passant a través d'una cadena d'ulls cinematogràfics intermediaris que van des de la Càmera fins la Pantalla.

b) Explicitar —en l'apartat anomenat *62 modelo para Armar*, en homenatge a aquest enormíssim cronopi que fou Julio Cortázar— de quina manera aquells que han escrit sobre aquesta pel·lícula cristalitzen el seu discurs a través d'aquest dispositiu que és el que possibilita la seva mirada suposadament crítica.

Ens atrevem a dir que tota anàlisi que es faci sobre «Rear Window» ha de tenir necessàriament en compte de quina manera funciona l'esmentat dispositiu ja que aquest condiciona tot possible discurs sobre l'esmentada pel·lícula.

- (1) Rear Window (La Finestra Indiscreta).
Difusió Paramount produïda el 1953 i estrenada el 1954.
Productor: Alfred Hitchcock.
Guionista: John Michael Hayes a partir d'un relat breu de Cornell Woolrich.
Director de Fotografia: Robert Burks.
Muntatge: George Tomasini.
Intèrprets: James Stewart (L.B. Jeffries), Grace Kelly (Lisa Carol), Thelma Ritter (Stella), Wendell Corey (Tom Doyle), Raymond Burr (Lars Thorwald).

Alfred Hitchcock una mica abans de rodar *The rear Window*

**VIDEO CLUB
FIGUERES**

Sta. Margarida, 5
Tel. 51 14 80

FIGUERES

**EL N° 1
EN VHS**

**VIDEO CLUB
OLIVA**

**Sistema VHS
i Betamax
Totes les pel·lícules
multinacionals**

T.V. -- VIDEO

C/. Pep Ventura, 7

Tel. 50 98 53

FIGUERES

IMATGE

i SO

VIDEO • TVC • HIFI

**SERVEI TÈCNIC PROPÍ - AMB VIDEOS:
SONY - JVC - HITACHI - MITSUBISHI**

C/. Sant Vicenç, 29

Tel. 50 70 60

FIGUERES

**Electrodomésticos
imagen y sonido**

Cufi

RÀDIO - TV - HIFI - VIDEO

Pujada del Castell, 10 Tel. 50 21 03 FIGUERES
C/. Puig-rom, 34 Tel. 25 51 89 ROSES

**VIDEO CLUB
LA PLAYA**

Monturiol, 4
Tel. 50 36 43

Caamaño, 3
FIGUERES

VIDEO-CLUB

**SISTEMA VHS - BETAMAX - 2000
Especialitats en il·luminació,
so i vídeo**

C/. Norfeu, 21-25

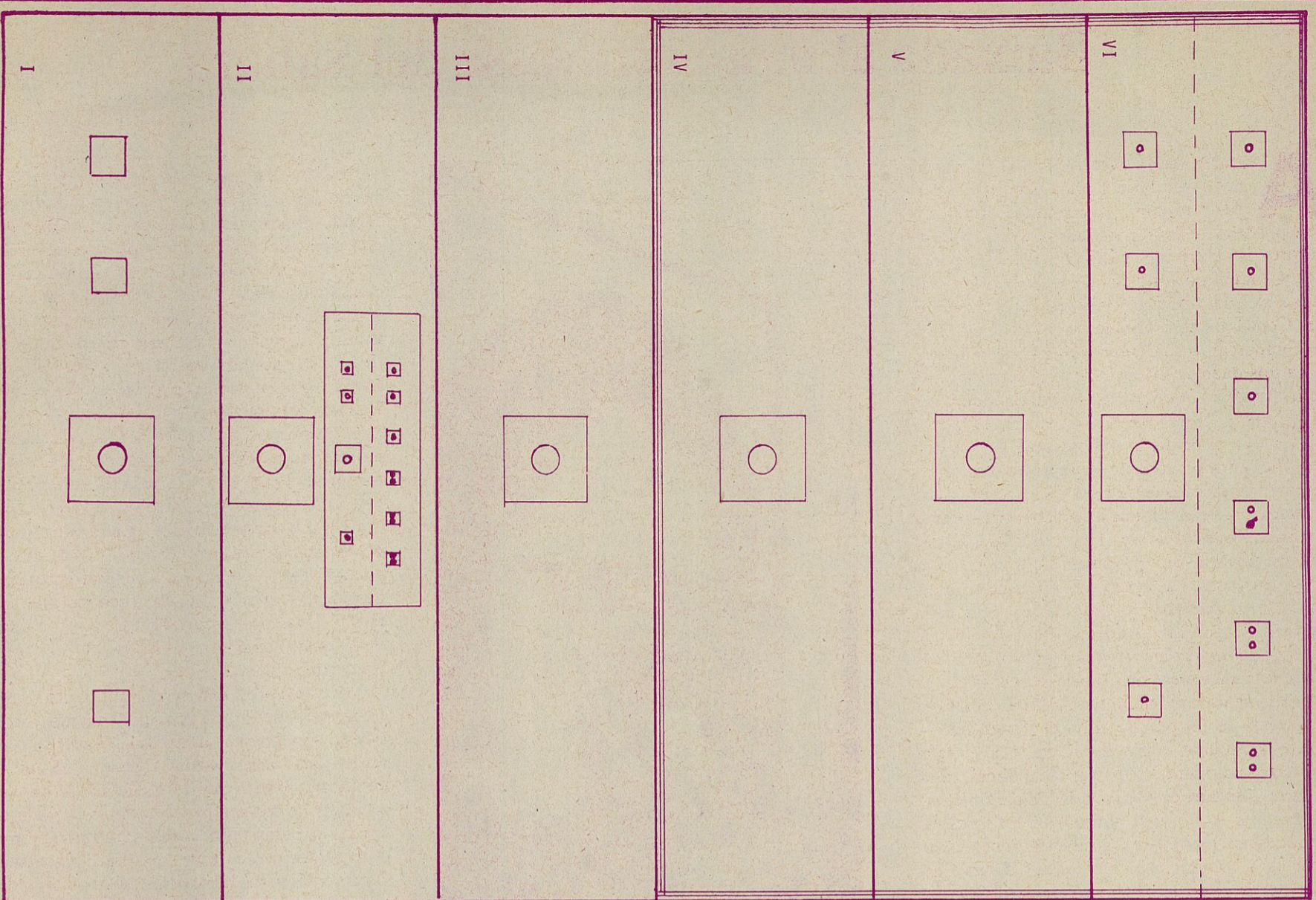
ROSES

A la Llibreria
ELS TROBADORS
de l'Escala hi trobareu
llibres de nou i
llibres de vell

**LLIBRERIA
ELS TROBADORS**
PASSEIG DEL MAR 2
l'escala - alt empordà
Llibreria especialitzada
en temàtica
de l'Empordà

VI. Dispositiu Òptic Intern a la Pantalla.
 Correspon als Personatges inscrits dins la Pantalla: Jeff (l'heroi protagonista), Lisa, Stella, Thomas i els personatges que ocupen les finestres de l'altra costat de la Finestra Indiscreta: a l'esquerra de la posició de l'heroi, les finestres d'aquells que viuen tot sols (la senyoreta Torso (la ballarina), el Compositor, Cor Solitari), i a la dreta les finestres d'aquells que viuen aparellats (el matrimoni que viu amb el seu goset, els casats de nou i — per descomptat — el Matrimoni Thorwald).

V. — Dispositiu Òptic de l'Espectador.
 Correspon al de tot possible Espectador que assisteix a la projecció del film.

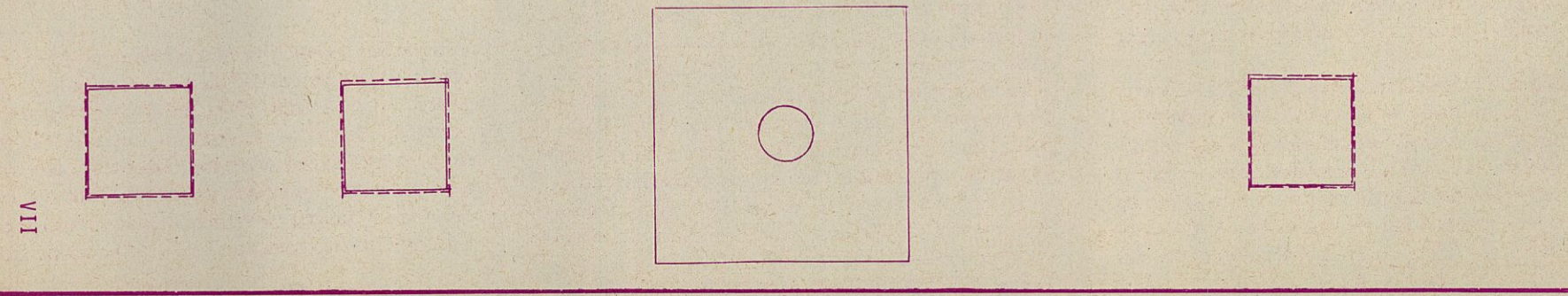
IV. — Dispositiu òptic de la Projecció.
 Correspon al Projector de la Cabina de Projecció. La triple línia que engloba (IV-V-VI) delimita l'espai que correspon a la Sala de Cinema.

III. — Dispositiu òptic de la Moviola.
 Correspon al Visor de la Moviola a la Sala de Muntatge.

II. — Dispositiu òptic de la càmera.
 El rectangle interior correspon als Actors (James Stewart, Grace Kelly, Thelma Ritter, Wendell Corey, Raymond Burr,...) en el plató de rodatge en ser enregistrats per l'Aparell de la Càmera.

I. — Dispositiu òptic de l'Autor-Director.
 Les caselles simètriques a les de Stella, Lisa i Thomas (VI) poden ser ocupades pels diferents representants de l'Equip de Producció i Direcció, qui, amb la seva tasca, possibiliten la transformació del relat de Cornell Woolrich (Willie Irish), mitjançant el guió de John Michael Hayes, en el *storyboard* elaborat pel propi Hitchcock. Aquest *storyboard* fou el Referent Imaginari que programà la posta en escena de «Rear Window».

VII. Dispositiu de l'Analista.
 El rectangle vertical que engloba els sis rectangles horitzontals correspon a les caselles de les Finestres dels veïns del davant. Les caselles adlateres a la de l'analista corresponen als seus coajudants: el propi Hitch, els seus exègetes i els seus crítics...

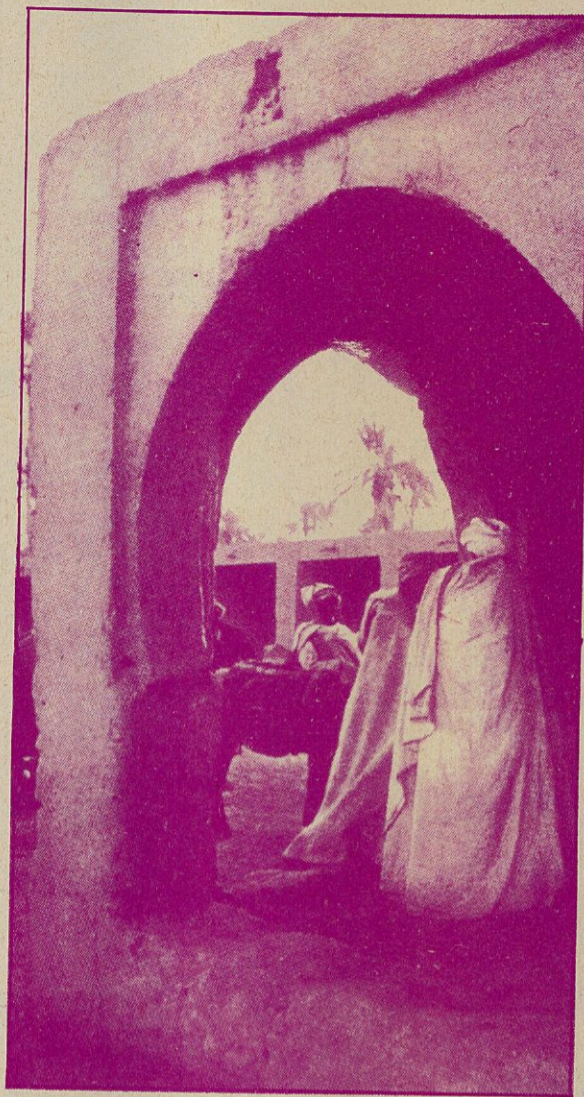

Baixada al moro i travessa del Sahara

Joan Ferrerós

Aquest viatge de travessa del Sahara en sentit nord-sud és conegut entre la gent del ram com «la baixada». Sortim del país pel lloc de l'autopista que va fins a Alacant; després les carreteres mediocres que ens porten fins a Almeria o a Màlaga si és que decidim «saltar» a Melilla, o bé fins Algecires si el transbord és per Ceuta. És aconsellable, i això és el que hem fet, embarcar-se a Almeria o Màlaga perquè això evita uns quants centenars de quilòmetres ja que hem d'arribar a Algèria i la vertical de Melilla ens hi apropa. La ciutat colonial no presenta cap altre interès que el de pagar pel passatge de vehicle i persones un preu raonable —que no ho seria tant si el ferry transbordés entre Estats. Cap a la frontera marroquina, la primera de les dotzenes de controls i fronteres que trobarem al llarg dels sis o set mil quilòmetres que ens proposem de viatjar. A la fitxa cal escriure que anem a Fes perquè si poséssim Algèria, país enemic, ens additariem un complement de molèsties duaneres. Passat el control, ens dirigim cap el punt fronterer amb Algèria més oriental. Exactament més nord-oriental ja que la ruta pel Sahara la iniciarem per Gardaia; en canvi si la travessa es fes per Bechar i el Tanezrouft —l'altra possibilitat— ens dirigiríem cap el punt fronterer sud-oriental, a Figuig. Així doncs, cap a Oudjda, llunyana de Melilla uns 150 quilòmetres. Els tràmits. A més dels normals en les fronteres europees, cal proveir-se d'una assegurança suplementària, més l'obligació de canviar mil dínars algerians per persona i, alhora, haver de declarar la totalitat de les divises transportades. Aquí es presenta el primer equilibri per la corda fluixa. L'Estat algerià obliga aquest tràmit per tal de proveir-se de divises, ja que el dinar no és divisa de canvi internacional. Us el paga al preu del canvi oficial: 34 ptes/DN. Al mercat negre costa 8 o 10. Si hom declara totes les divises no podrà canviar-les a altre preu que l'oficial perquè hi ha control de sortida. Si hom se n'amaga una part, els diners o sigui la vida, li serà més assequible, però risca en un registre. Allà cadascú. Unes tres o quatre hores tot plegat i ja som a Algèria. La geografia no varia de les del nord del Marroc. Som al Maghreb («a l'oest» en àrab; referència: la Meca); l'Atlas que tenim al sud i que hem de travessar, el paisatge és mediterrani: conreus, vinyes, alguna olivera. El medi humà és però diferent. Vint anys de règim aproximadament socialista es fan notar: policia afable i no corrupta, escola obligatòria, gent que no aclapara volent-vos vendre les andròmines més insólites. Alhora és el país ric de l'Àfrica sahariana: petroli i gas natural —el que consumim aquí. Sobretot a Algèria s'hi descobreix una ideologia que —i en medis populars— conjunta el país, que dona perspectiva vital i que proposa una meta en l'avenir. Fet potser únic a l'Àfrica, on predomina el «campi qui pugui» i on les previsions no van més enllà d'un futur d'unes quantes hores. Tlemcen, Sidi, Bel, Habbas, Laghouat; aquesta darrera ciutat ja és al vessant sud de l'Atlas. Passa, semblantment al Marroc, que la carena és el fil divisor entre la influència mediterrània i el desert. Cap a Gardaia, direcció sud. Estem en un desert domèstic, d'horitzons llunyans, però amb carreteres i algun matoll.

Entrem al país dels mozabites i, després d'haver circulat un miler de quilòmetres, des de Melilla, arribem a llur capital tinguda per la porta del desert. Del desert pur i dur. És curiós que, essent el nacionalisme algerià prou notori, vegem àdhuc en els centres oficials que els mapes de l'Estat comprenen només fins a Gardaia i deixen quatre cinguenes parts de «patria» fora.

Gardaia és una ciutat bonica: es descobreix de cop darrera uns abruptes arrebossats de sorra groga i que constitueixen la fi de l'altiplà que quedava adossat al vessant sud de l'Atlas. És un conjunt de cinc barris-pobles, dels quals quatre estan més agrupats, separats uns centenars de metres un de l'altre, i tot plegat a banda i banda de la vall que queda entre l'altiplà esmentat i el següent, el del Tademaït. La vall del riu M'Zab. Riu sec, casa baixa, poques finestres, teulats planers; colors clars, ocres sobretot. Minarets, especialment un, el més elevat; els primers d'estil geomètric, «gaudinà». A partir d'ara i cap al sud, tots seran així: fets d'argila i palla s'aprimen a mesura que s'eleva, a l'estil d'un con poc precís. Centre comercial d'una vasta zona, disposa d'un actiu mercat on es troba «de tot», especialment manufactura i aliments. L'arquitecte francès Le Corbusier, s'inspirà en les formes bonyegudes que configuren l'arquitectura mozabita, especialment les de la tomba-santuari de Sidi Aïssa, santó venerat al país. Està situat en el punt culminant de Melika, un dels baris de Gardaia.

Ens instal·lem convidats per Sliman i el seu germà a una vil·leta que tenen al palmerar. Els amics d'un amic també són amics —si no s'esforcen a demostrar el contrari—; aquesta és la bella i vella entesa. És una construcció corrent: clos de paret amb una sola porta i sense finestres, amb un jardí-hort i amb les dependències de la casa aixecades entorn d'un pati central, nucli de vida casolana. Allà menjarem, prendrem el te embadalits per la llarga cerimònia de preparació de les tres rondes; fins i tot hi dormirem «comunitàriament». La família, patriarcal amb patriarca que és el més vell, és extensa; propicia la vida comunitària i redueix la intimitat. Els mozabites projecten el seu passat a Alí, gendre de Mahoma que s'enemistà amb el profeta a causa de matisos dogmàtics. La trifulca tingué com a resultat una radicalització de la fe que

ha fet d'aquest grup els berbers més puritans. Superficialment es nota en les dones del carrer: van tapades fins al punt que només mostren un ull. Ull que van triar en el moment de casar-se i pel qual miraran sense poder-lo canviar la resta de la seva vida. A dintre casa és diferent però; quan es troben entre els de la família van com vós mestressa o tu noia. Si tenen visita d'algun amic o conegut islàmic, no es mostren: van a la cuina, o bé darrera una cortina que parteix el pati i que corren prestes. Davant dels europeus —no creients— no actua aquesta mena de pudor i, si no hi ha massa gent, es mostren com entre els seus. Si un hom té la sort de trobar-se al patiet tot sol, fins i tot surten i miren i pregunten encuriosides al forani. Llavors es descobreix que bona part de tot plegat és una crosta que el costum conserva amb el vist-i-plau de tots, però que sota tant de vel hi ha dones tan o més cultivades que ells, sobretot les joves que han anat totes a estudi. Una constitució que fa 25 anys va amalgamar l'islam i el progressisme social, les considera igual que els homes.

Aquests darrers entenen la casa com a recés per a dormir, reposar, menjar, ...; l'activitat la porten a fora: són manufacturadors, fan confecció, comerciants que viatgen sovint a Europa. Solen tenir molts més diners que el cop d'ull de qui ve de societats de consum pot apreciar, i per a aquests viatges es posen trajo, corbata i sabates, tot plegat d'un gust de presentador d'envelat. Ara: quan són al país tothom va de babutxa i xil-laba i, a més, tots plegats es reintegren als costums corrents de seure a terra, dormir a terra —sobre el tou d'importants catifes—, menjar amb les cames creuades i en unes taules de dos pams; així menjarem el més suculent *cous-cous* que fins l'efemèride havia tastat: aquesta mena de carn d'olla amb base de sèmola pot variar molt segons ingredients i habilitat. Àrabs i berbers gasten en general pocs mobles, pràcticament cap cadira; això d'anar de cul a terra tot el dia, és un dels exercicis més constants que es practiquen des que hom travessa els Atlas.

Més detalls: pel carrer i carreteres s'observen gran profusió d'automòbils «Mazda», una mena de furgonetes. Resposta: el govern algerià en regala un, juntament amb un tros de terra —de desert—, a qui es compromet a fer-hi un pou. Així s'eixamplen els conreus; cal dir, és clar, que al desert sovint a 20 o 30 metres es troba aigua. Un altre: un zoo privat i curiós. El senyor —uns 60 anys— que us cobra l'entrada, ha capturat, engabiat i domat gairebé tot tipus d'animals del desert i ravals: escorpins, alacrans, serps de tota mena, guilles, senglars, estruços, girafes, lleons, zebús, etc. I un gall al qual ensenyà a marcar el pas. Amb orgull us ensenya un llibre desquadernat en el qual hi ha escrita una dedicatòria d'Alfonso Guerra, romanalla de quan els tractes sobre el gas natural.

ابن حجاج

La sortida sud de Gardaia presenta pujades: cal accedir a l'altiplà del Tademaït (de *Tamak*, en berber, «com el pla de la mà») plana enorme, pedregosa. Ja fa dos dies que som al desert i progressivament es va mostrant: ara és la carretera que aviat esdevé més que discutible, tant que cal deixar-la i rodar per pistes més o menys paral·leles, els fragments acompliran només la funció de guia

còmoda. Per constatar que hom no es perd, només cal comprovar de tant en tant que se'n veu algun vestigi. Aquesta carretera que arriba gairebé fins a Tamanrasset, fou construïda per l'exèrcit i la féu tan prima que els camions i les inclemències l'han inutilitzat. A mesura que baixem, els oasis pràcticament desapareixen; els pocs que hi ha són les «ciutats» conegudes. Poques: de Gardaia a la frontera de Níger, uns dos mil quilòmetres, es troben El Golea a 250 quilòmetres, In Salah a 650, Tamanrasset a 1350. I prou.

El Golea, «la ciutadella», en efecte disposa d'un arruïnat *ksar* mil anys vell, que dominava des d'una abrupta elevació. A més és famós el seu gran palmerar amb molta aigua artesiana i verdor: el color verd vegetal, enlloc del món no és tan contundent com quan fa de cirereta d'una coca de sorra i pedra. Al costat del palmerar, l'expedicionari francès Charles de Foucauld, esdevingut monjo en la seva maduresa, hi construí una església catòlica que alhora li féu de tomba. Allà està enterrat tot ell llevat del cor que es transportà mil quilòmetres llargs més avall, a Tamanrasset, on també estigué de 1912 a 1916 com a ermità (1). La sorra fina del palmerar és un bon lloc per dormir «à la bella étoile», enorme llit compartit amb berbers nòmades que als matins us oferiran, per si ho voleu comprar, un *fenec* (mena de guilla petita amb grans orelles) —a vegades carregades de puces. A la vila, notem que la radicalització puritana s'ha esvaït una mica davant les cares descobertes de les dones blanques —mores— i negres —dels antics esclaus—, algunes de les quals no triguen gaire a convidar l'intrús, a casa seva amb l'esperança d'obtenir algun «cadeau».

Endavant pel Tademaït, direcció a In Salah a 400 quilòmetres. Del desert sorprenen moltes coses. Una és que resulta diferent a la idea escolar de «sorra», i a les imatges filmiques de dunes amb camells avançant fatigosament. El paisatge és precisament molt variat: imaginem-nos Europa amb rius, llacs, petits mars, secs; absolutament desprovista de vegetació, amb tots els colors, formes i volums de la geologia que se'ns mostraria nua. Allò que diuen «paisatge lunar». Al desert, els mars de dunes, els *erg*, cal procurar evitar-los perquè són intransitables; es passa pel costat i des d'aquí la mirada es perd en un horitzó de sinuositats. En el punt que som del viatge, precisament estem passant entre els dos *erg* més grans del Sahara: Gran Erg Oriental i Gran Erg Occidental. La sorra que els conforma és, al llarg del trajecte, de gran varietat cromàtica: del blanc, tots els matisos de gris fins al negre, groga, taronja, vermella. Sembla farina. Després d'una tempesta de vent, una suspensió atmosfèrica de sorra taronja, a la manera de boira, convida a una curiositat quieta; veure elevar-se davant dels nassos una tromba de sorra groga us aproxima vagament al que hagués estat la torre de Babel, cas d'haver-se acabat.

Per les pistes no se'n trepitja pas gaire, només la que el vent ha dipositat en les petites irregularitats del sòl, tot allisant-lo: és la sorra que entrebanca els vehicles. Trobem els cimels, els *ras*, que arriben a 2.800 metres a l'Hoggar (sud-algerià) i que formen part de carenes de muntanyes, les *djebel*; també roquissars absolutament planers, els *reg*, que si són elevats com el que transitem ara, El Tademaït, són les *hammada*. A vegades la pista segueix pel llit sec d'un riu, els *oued*, i així circulem pel cul de les valls. Fins i tot algunes característiques geològiques han donat nom a regions saharianes com el Tassili, «altil·là de gres»; el Sahel, «litoral», i els immensos i monòtons Teneré, «desert de sorra» (Algèria-Níger) i el Tanezrouf, «desert integral» (Algèria-Mali).

Al cap de dos dies apareixen les palmeres de l'oasis que donà lloc a In Salah, ciutat esborrada,

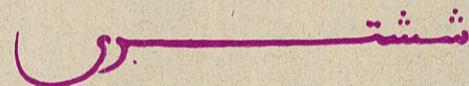
cases baixes, confoses amb la sorra pel color i també perquè moltes vegades el vent les mig cobreix, fent així que el calor a dins sigui més suportable. Perquè In Salah és el lloc més calorós del Sahara; aquests dies, entre migdia i les cinc de la tarda, el termòmetre de dins del vehicle arriba als voltants de 45 graus; un dia fins i tot a 48; a fora, naturalment, encara més. Tant que allà on la roba no arriba, realment crema; el sol se sent com si pesés: això fa entendre els vestits «totals» dels nadius. A l'ombra, malgrat els graus, fa de més bon estar perquè l'ambient és absolutament sec de tal manera que la suor s'evapora instantàniament: sabem que suem pels vuit o deu litres d'aigua que es necessiten consumir, aigua dels dipòsits del vehicle a «temperatura ambient». L'aigua del desert té tants matisos com la de per tot arreu; calenta es noten més. Quan és fada, és francament dolenta. Al desert es beu aigua com un fet necessari: com aquí portem jersei a l'hivern.

In Salah ara és un punt de pas, més que res; havia estat esplendorosa quan era el gran mercat d'esclaus negres, intercanviats per productes del nord: era, doncs, el lloc de trobada d'aquelles llargues filerades d'homes i camells. Avui dia fa la viu-viu amb el comerç de dàtils. El camell ha estat substituït pel camió, més barat i més ràpid. Dels pocs viatgers que es troben pel camí, la majoria són camioners. Que es paren com ho fareu vos quan trobeu algú parat: és una norma no escrita. «Us falta res?». El desert és perillós. Gairebé sempre les escases parades acaben amb la preparació d'un tè a l'ombra de la caixa, i amb l'aigua de la *guerba*, bot de pell de cabra que tot camió porta penjat de part de fora, el pel·l del qual, moll, ajuda a mantenir-la fresca —relativament.

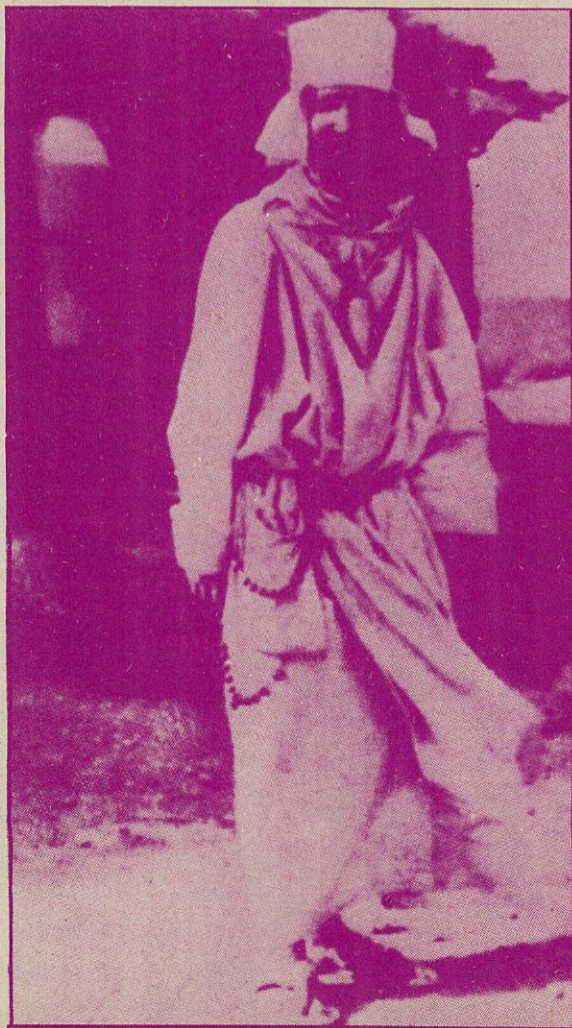
Els següents 700 quilòmetres porten a Tamanrasset en tres o quatre dies. L'altiplà segueix fins a Arak, 300 quilòmetres, que és als mapes i consta de tres o quatre cases en forma de dau. Des d'ara, les gorges del massís de l'Hoggar, enorme mole muntanyosa del volum quasi de la península ibèrica. Es passa el *marabou* de Muley Lahsene, petit santuari que cal voltar tres vegades si hom no vol sufrir les

ires dels *djenoun*, «dimonis» dels cimels. És impressionant veure efectuar aquest exercici en aquelles solituds, si s'escau, a un camió moro, carregat, en mig d'una gran polsaguera, abans de parar a fer el tè de ritual. Som a l'espai dels tuaregs, el poble nòmada per excel·lència, caravaners, guies, saltejadors de caravanes, ara en decadència per la substitució camionera i perquè el seu àmbit ha estat dividit per les fronteres de tres o quatre estats on els demanen el passaport! L'orgull que conserven es fa palès quan us observen a distància cavalcats en camell, amb el posat digne dels qui havien estat fins fa ben poc els reis del desert. La família-tribu, nomadeixa en tendes, pocs camells, quatre cabres i deu gallines. De pou en pou.

El Tròpic de Càncer i Tamanrasset, Tam per als iniciats. És el punt habitat més meridional d'Algèria. Alguns soldats i la policia li donen un cert moviment. Hi ha un càmping molt ben fet, amb l'aigua racionada; restaurantets. Excursió romàntico-obligada a l'Assekrem, la muntanya on visqué Foucauld. Vuitanta quilòmetres per pujar a 2.700 metres. Intensa fred a la nit; gran contrast amb els 50 graus del migdia a baix. Imponent sortida de sol en un paisatge totalment petri que s'irisa i «creix» a mesura que s'il·lumina. L'ermita petitíssima, i més enllà un habitacle molt primitiu del qual a dos quarts de set del matí surt un home net que simplement diu: «Bon jour!». És l'ermita que va a dir missa! Tornada a Tam en els dos «toyotes» conduïts per sengles tuaregs. Gent enigmàtica que han traslladat al motor d'explosió el tarannà que secularment els ha caracteritzat: coberts totalment llevats dels ulls, silenciosos, respectuosament distants, atents sense cap forma de servilisme amb l'estrany, us aclariran en un francès perfecte i après d'orella qualsevol cosa que demaneu i només allò. Tot amb un deix de tristesa i fatalitat als ulls: encara havien nascut nòmades en una *zeriba*, «cabana», i ara fan de xòfers a quatre europeus badoes. «Asterix» llogats als romans.

L'anacoreta francès Charles de Foucauld a Tamanrasset, punt habitat més meridional d'Algèria, el 1905

Trajecte difícil fins a la frontera de Níger, a In Gezzam. 400 quilòmetres de balises, «marques», incertes. Les pistes, algunes per evitar la pèrdua, estan senyalades. La balisa pot ser un rail clavat a terra, un bidó buit, un pneumàtic vell, un pilotet de pedretes, etc. A vegades regularment cada quilòmetre o cada cinc. A vegades només cada 15 o 20 aprofitant una petita elevació... És una cosa empenyadora, per a qui condueix, estar pendent de la següent balisa. Conduir al desert és una feina, una feinada. Pendent de les «marques», de l'estat del sòl i de la salut del vehicle; 40 quilòmetres sense cap balisa comença a ser preocupant, tot i que la brúixola ajuda; les rodes han de passar pel millor lloc possible entre les pedres; la sorra es presenta de diversos gruixos, en *fech-fech* —crosta per sobre i tou per sota—; convé fer servir les pales i les toles tan poc com sigui possible: fa calor. O en forma d'«uralita»: cal circular o molt lent o molt ràpid; 50 per hora sobre «uralita» sembla que els vehicles s'han d'estabellar. I a vegades ho fan. Entre això i les escalfades de quan s'ensorra, el desert està «ple» de cadàvers de cotxes. Convé no tenir pressa. La salut del vehicle és absolutament important: l'arribem a sentir com a cosa pròpia; escoltem el motor i mirem els «rellotges» amb ull i orella paternals; palpem la mecànica com si ens examinéssim els turmells; pensem en els dipòsits i «jerrycans» de gasoil i d'aigua més que no pas el propi estómac.

◀ A mesura que ens acostem a In Gezzam —estem al Tassili— el paisatge s'ha aplanat, anem deixant l'Hoggar cap el nord-est. Les dunes de Laouni amb un *bordj*, «fort», abandonat. En quin lloc més inhòspit visqué algú! Arribem a la frontera en dos dies: a la sortida de Tam, la policia n'havia concedit un marge de quatre... abans de considerar-nos perduts. La policia algeriana té aquestes i altres atencions. Aquesta frontera que traçaren els col·nitzadors francesos de París estant, amb un mapa i un regle, són aquí l'esperpent mal representat de la civilització europea. Amb centenars de quilòmetres de desert per davant i per darrera, un policia amb l'uniforme pengim-penjam i amb xancletes examina amb cerimoniosa atenció els passaports i paperassa. A l'Àfrica es necessita molta paperassa: certificats de vacunès i canvi de moneda, cartes verda i grisa, assegurances especials, dipòdits bancaris, etc. Més d'un ha hagut de tornar a Tam per un tràmit oblidat. Els viatges africans cal «viure'ls» abans de fer-los.

El poblet fronterer està ple de passavoltants del país, soldats, policia, camions. Tot va a un ritme lentíssim. La gent es mou amb catxassa bíblica. Les cabres es fiquen per tot arreu. Criatures conilles, dones embadalides. «Pas de photos, poste militaire!». No fotem! Unes construccions misèrrimes i petitíssimes disposen d'un cartell escrit amb brotxa: «Hotel». És natural: no es té ganes de dormir en un «flex» si no s'hi ha dormit mai.

L'endemà la frontera nigeriana, a 30 quilòmetres de molta sorra: Assamaka. Tràmits semblants. Niger. No hi ha cap diferència de moment, llevat de la cervesa... fresca! del xiringuito de la frontera. Notícia important després de quinze dies d'aigua calenta i formes de vida islàmiques. Hi ha qui se'n beu... deixem-ho córrer. També hi ha aigua artesiana calenta —fumant— i sulfurosa, com la Puda de Banyoles, però no té gaire èxit. Hom sent un cert decensís. Després de tant de dies —que viatjant semblen multiplicats per cinc— d'aigua i tè a la menta, de les formes de vida austeres i pobres, mai miserables, del saharauí, aquesta cervesa és el primer senyal d'un país on l'islamisme s'aflebeix i, a diferència de l'Algèria islàmico-socialista, aquí impera el campí qui pugui propi de les repúbliques bananeres. L'alcohol, la corrupció dels funcionaris, la gent que es mor de gana al costat de pròsperes mines d'urani explotades per companyies franceses, prostitució, etc., són el signe sociològic dels països que anirem trobant quan més ens acostem a les costes del golf de Guínea. De moment un símptoma només perquè una vegada se segueix, el desert es mostra impàvid als «nous costums». Fins a Arlit, primera ciutat de

Níger, 250 quilòmetres absolutament planers. I ben marcats: una balisa cada quilòmetre. Una delícia.

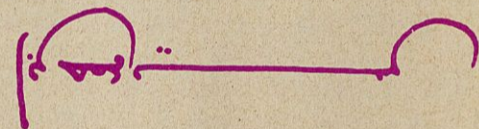
عبد العزيز بن حيرة

La colla és de catorze, joves, homes i dones, catalans, vascos, valencians, aragonesos, salmantins. Bons companys i divertits —sobretot els valencians que fins i tot portaren una paella i en feren una! No parlarem d'ells perquè significaria un assaig psico-sociològic massa extens: un meset a tot conviure en terres inhòspites dona per massa. Una curiositat però: l'únic moment realment tens que es produí, fou a causa de la llengua. No pas per l'àrab, berber, francès o castellà. Fou pel català. Sentir la discussió a la qual no vaig intervenir —era molt visceral— de nit, mentre feien el sopar, al peu d'una càlida i confortable duna sobre la qual posteriorment dormiríem, voltats de la solitud més categòrica, amb el cel escandalosament estrellat i uns 18 deliciosos graus de temperatura, és —i ara sí— al·lucinant. N'hi ha que no descavalquen mai.

De mica en mica apareixen a l'horitzó les instal·lacions de la gran mina d'urani que ha fet créixer Arlit i ha fet que la carretera hi arribés pel sud, des d'Agadés. Ciutat artificial amb població «artificial», els obrers de les mines que fa quatre dies eren turages nòmades. El canvi els van assimilar a còpia d'alcohol. Els «quadres» i tècnics francesos viuen en barri a part; estada de tres anys que són suficients: se'n poden tornar amb la bossa plena.

A partir d'ara ja hi ha carretera asfaltada fins el riu Níger i més avall: els camions accedeixen a la mina pel sud. Imperceptiblement el desert es va

convertint en sabana: cada vegada es troben més mates, el clima s'inestabilitza progressivament: en cosa d'una hora es pot suportar-fruir una tempesta de sorra, una de pluja i una segona de sorra. Direcció Agadés. A banda i banda de carretera senyals d'inundacions; serà la zona més miserable que haurem vist a l'Àfrica. La gent s'hi mor literalment de fam: o sequera o inundacions que ho arrosseguen tot. Van en grups —tribus— en direcció al Sud, a la ciutat. El capvespre els dona un aire fantasmal. A l'Àfrica es viu i es mor, també, «en colla».

Agadés, la capital del món tuareg —prescindint de les fronteres actuals—, i alhora la segona (i última) ciutat de Niger, després de la capital Niamey. Agadés és la ciutat-mercat d'un immens territori; és el límit sud de la darrera regió que hem travessat: l'Air, encetat després del Tassili en traspasar la frontera. I encara: Agadés constitueix el darrer gran nucli habitat del desert en els límits amb la sabana. Ciutat roja de la pasta de fang de les parets, i populosa —el mercat—; la foscor de la pell dels estadants s'ha accentuat: són els grups tuareg de més al sud, no exactament negres encara, com no ho són tampoc peuls i bororos, pobles que trobarem al llarg de més de mil quilòmetres que calen per Niamey. Es deixa Agadés, la ciutat que té el minaret «geomètric-gaudinià» més famós de tota Àfrica, 300 anys vell, i hom s'endinsa per la sabana on la vegetació fa desaparèixer el paisatge: la humitat fa la calor més feixuga, tot i que els graus han baixat; el mosquitam augmenta. Als nuclis habitats, desaparegut el corsé islàmic la disbauxa més impressionant omple els capvespres i les nits. La «marxa» de les i dels negres. Locals que són alhora restaurant, bar discoteca, hotel, prostíbul. Quan hi ha electricitat, música rogallosa dels 60. És l'inici del món negre, del qual ja parlarem un altre dia. Niamey, al costat del riu Niger, d'aigües terroses, és un possible punt i final per ara. Ja ho fou per al primer que hi arribà l'any 1912 amb vehicle de motor, un francès amb un Renault de tres eixos amb tracció total.

(1) Per a una major informació sobre l'aventura sahariana del viatger francès Charles de Foucauld (1858-1916), hom pot consultar el seu llibre «Reconnaissance au Maroc», la primera edició del qual fou publicada a París el 1888, i traduïda al castellà sota el títol «Viaje a Marruecos» (José J. de Olañeta, Editor. Palma de Mallorca. 1984)